

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
CHYDENIUS-INSTITUUTTI

Johanna Lamberg
**KOTITALOUSJÄTTEIDEN
LAJITTELMOTIVAATIO**

SELOSTEITA JA
KATSAUKSIA

Nro 44

Johanna Lamberg

Kotitalousjätteiden lajittelumotivaatio

Jyväskylän yliopisto
Chydenius-Instituutti
Kokkola 2003

Chydenius-Instituutin tutkimuksia -sarjan julkaisut hyväksyy Chydenius-Instituutin julkaisutoimikunta, jonka jäsenet kesällä 2003 ovat

tutkimusjohtaja, KTM Jouni Kaipainen (puheenjohtaja)
erikoistutkija, PsT Eila Aarnos
yliopistonopettaja, KT Leena Isosomppi
projektipäällikkö, FL Sari Lehto
tutkija, KTL Olli Rosenqvist
kirjastosihtööri Päivi Vuorio (sihteeri)

Selosteita ja katsauksia nro 44

ISBN 951-39-1576-X (pdf)
ISSN 1236-598X

Taitto: Päivi Vuorio

Esipuhe

Tämä tutkimus on tehty syksyllä 2002 Chydenius-Instituutissa. Tutkimuksen tekemisestä päävastuu on ollut hallintotieteiden ylioppilas Johanna Möttösellä (nyk. Lamberg). Tutkimusta ovat ohjanneet ja raporttia kommentoineet Chydenius-Instituutin tutkimusjohtaja KTM Jouni Kaipainen, erikoistutkija YTT Kari Ilmonen sekä tutkija FT Heikki Susiluoma. Ab Ekorosk Oy:n tiedottaja Sonja Frilund on ystävällisesti jaksanut vastata yhtiötä koskeviin kysymyksiin.

Tutkimusta on rahoittanut Ab Ekorosk Oy sekä TEKES. Tutkimus on ollut osa Työtehoseuran tutkimushanketta "Kotitalouksien jätehuoltojärjestelmän kehittäminen; vanhat kerrostalokiinteistöt", joka kuuluu TEKES:in valtakunnalliseen STREAMS- yhdyskuntien jätevirroista liiketoimintaa tutkimusohjelmaan.

Kokkolassa kesällä 2003

Johanna Lamberg

Sisällys

Tiivistelmä	5
Abstract	6
1 Johdanto	7
2 Ekorosk-järjestelmä	8
3 Tutkimuksen teoreettinen tausta	10
3.1 Motivaatio, kyvyt ja mahdollisuudet -malli	10
3.2 Tutkimuskysymykset ja kyselylomake	11
3.3 Jätteiden lajittelua vai kierrätystä	11
4 Aineiston kuvaus ja käsittely	12
4.1 Aineiston kerääminen	12
4.2 Haastattelut	13
4.2 Vastaajien taustatiedot	14
4.3 Aineiston analyysi	15
5 Aineiston analysointi	16
5.1 Lajittelukäyttäytyminen	16
5.2 Jätteiden lajittelun motivaatio	18
5.3 Pietarsaaren ja Kokkolan väliset erot	29
5.4 Esiin tulleet kehittämis- ja parannusehdotukset	29
6 Yhteenvedo	31
7 Jatkokysymyksiä	32
Kirjallisuus	33

Tiivistelmä

Kotitalousjätteiden lajittelumotivaatio

Tutkimuksessa tarkasteltiin kotitalouksien lajittelumotivaatioon vaikuttavia tekijöitä haastatellen kahden kerrostalokiinteistön asukkaita. Kiinteistöt valittiin Ab Ekorosk Oy:n toiminta-alueelta, Kokkolasta ja Pietarsaaresta. Teoreettisena viitekehystenä tutkimuksessa käytettiin rationaalisen valinnan teoriaa, jonka mukaan jätteiden lajitteluun vaikuttavat henkilön motivaatio ja kyvyt sekä toiminnalle tarjotut mahdollisuudet eli jätehuollon puitteet. Tutkimuksessa haastateltiin 35 kotitaloutta yhteensä neljästä kiinteistöstä. Haastatteluista kieltäytyi 19 kotitaloutta, joista suurin osa Pietarsaassa.

Lajittelukäyttäytymisen suhteen tutkimuksessa ei tullut esiin mitään yllättävää. Suurin osa haastateltavista lajitteli jätteensä hyvin huolellisesti ja tilanteita, joissa lajittelu jätettäisiin tekemättä syntyi harvoin. Lajittelumotivaatio näyttää koostuvan monesta tekijästä, kuten oletettiin. Mitään yksittäistä ja yleistettävää syytä tai tekijää, minkä vuoksi joku lajittelee tai jättää lajittelematta, on vaikea sanoa jo aineiston pienuuden perusteella. Näyttäisi kuitenkin siltä, että lajittelun kokeminen tärkeäksi ja sosiaalisen ympäristön tuki ovat tärkeitä lajittelun kannalta. Samoin lajitteluohjeiden tunteminen on onnistuneen lajittelun edellytys.

Jätehuollon puitteista ongelmaksi koettiin hyötykäyttöaseman kaukainen sijainti. Kotitaloudet eivät kokeneet mielekkääksi yksittäisten jätteiden pitkiä kuljetusmatkoja eivätkä myöskään jätteiden säilyttämistä kotona. Ekopisteiden sijaintiin sen sijaan oltiin tyytyväisiä ja samoin taloyhtiöiden järjestämässä jäteastioissa ei nähty ongelmia. Samalla tuli ilmi, että taloyhtiöillä on keinoja lisätä kotitalouksien lajittelumotivaatiota esimerkiksi järjestämällä yhteisiä tempauksia, muistuttamalla lajittelusäännöistä ja painottamalla asukkaille, että lajittelusääntöjä on noudatettava. Jatkossa kannattaisikin harkita vastuun siirtämistä enemmän taloyhtiöille.

Pietarsaaren ja Kokkolan väliset erot olivat hyvin vähäisiä ja aineiston pienuuden vuoksi niitä on syytä pohtia tarkemmin jatkotutkimuksissa. Tiedotuksen ja valistuksen vaikutukset näyttävät heijastuvan lajittelumotivaatioon siten, että Pietarsaassa, jossa lajittelulla on pitkä historia, kotitaloudet osaavat paremmin määritellä minkä vuoksi lajittelu on tärkeää. Sen sijaan Kokkolassa yllättävän moni haastatelluista ei osannut perustella lajittelun tärkeyttä, mikä ei kuitenkaan vaikuttanut itse lajitteluun. Lajitteluohjeiden tuntemisen suhteen tilanne oli kuitenkin päinvastainen. Kokkolalaiset tunsivat lajitteluohjeet hieman paremmin kuin pietarsaarelaiset. Tämä on loogista jos lajittelua tarkastellaan rutiinina. Kun lajittelu rutinoituu ei ole enää tarpeellista palata lajittelusääntöihin, vaan lajittelu sujuu ikään kuin itsestään. Tällöin säännöt unohtuvat ja lajittelussa seurataan aikaisempia kokemuksia. Mikäli aikaisemmat kokemukset ovat olleet lajitteluohjeiden vastaisia, henkilö lajittelee väärin sitä kuitenkaan tiedostamatta. Jatkossa olisikin mielenkiintoista pohtia, miten jo olemassa olevaa lajittelumotivaatiota voidaan ylläpitää ja toisaalta estää väärin lajittelutottumusten syntyminen.

Abstract

Recycling motives of household waste

In the Autumn 2002 a preliminary study was carried out at Chydenius-Institute in order to examine the recycling motives of households. The research was made in the form of an interview study. The interviewed target group consisted of residents of four apartment houses in the operation area of Ab Ekorosk Oy, in Kokkola and Pietarsaari. The theory of reasoned action was used as a subtext of this research. According to the theory motivation, resources and opportunities affect the recycling procedures. Totally 35 households from four different realty properties were interviewed. All together 19 households refused to take part in the research, most of them in Pietarsaari.

From recycling behaviour point of view the research did not reveal anything surprising. Most of the interviewees recycle dutifully and situations or circumstances when recycling is not done at all occur very seldom. The recycling motivation seems to consist of many factors, as expected. No single reason or factor can be found which drives people to recycle or to make the decision not to. The rather narrow material naturally limits the possibilities to study the data statistically. However it seems that the feeling that recycling is important and the support of the social environment are important motives to carry out recycling. Also good enough knowledge of the recycling guidelines is necessary part of successful recycling.

Long distance to the closest recycling station was considered as one of the major problems in the waste disposal. Households did not like the long distances the recycling of one certain type of waste may require. On the other hand the "storing" of wastes for longer periods in the apartment was naturally not considered acceptable. The interviewees were satisfied with the location of the "ecostations" as well as the waste containers and facilities of the real estates. The fact, that real estates can affect the recycling motivation for example by arranging waste "campaigns" and "infos" and by highlighting that the rules have to be followed, was pointed out. In the future the real estates should get more responsibilities in taking care of the waste management. A bit surprising point was that the households are satisfied with the waste facilities at their homes. For example lack of space in kitchen was not considered as a problem.

According to this research the differences in waste management habits are very small between Kokkola and Pietarsaari. Because of relatively small amount of data these differences should be analyzed in more detailed way in further studies. The public information and education seem to affect the recycling motivation in the following ways: In Pietarsaari the tradition of recycling is much longer and people know why recycling is important. In Kokkola surprisingly many of the interviewees were not able to give a reason for the importance of the recycling. This however does not seem to affect the recycling activity itself. The situation, how well the citizens know recycling rules, was opposite. In Kokkola people know the rules little bit better. This finding is quite logical if recycling is considered as a routine. When recycling is a routine the rules and guidelines are not actively needed anymore, but recycling works automatically. The rules are forgotten and people only follow the "old habits". If the old habits have been against the rules a person unconsciously recycles falsely.

1 Johdanto

Kotitalouksien lajittelu ja halu lajitella on nykyisen jätehuollon perusta. Suurin osa Suomen kunnista on päätenyt niin kutsuttuun hajautettuun jätehuollon ratkaisuun, jossa vastuu lajittelusta on jätteen tuottajilla eli kotitalouksilla ja yrityksillä. Talteen kerättyjen jätteen määrä ja laatu eli niiden hyödynnettävyys riippuvat paljolti siitä, kuinka tarkasti kotitaloudet jätteesä lajittelevat. Epäpuhtaudet jätteissä kuormittavat jätteenkäsittelyprosessia ja voivat rikkoa laitteita. Kotitalouksien motivoiminen jätteen lajitteluun onkin yksi jätehuollon keskeisimmistä haasteista. Kotitaloudet tarvitsevat lajittelunsa pohjaksi tietoa miten ja miksi tulee lajitella sekä vähintäänkin keräyspisteet lajiteltaville jätteille, mutta lajittelumotivaatio koostuu monesta muustakin tekijästä, joita tässä tutkimuksessa on tarkoitus pohtia.

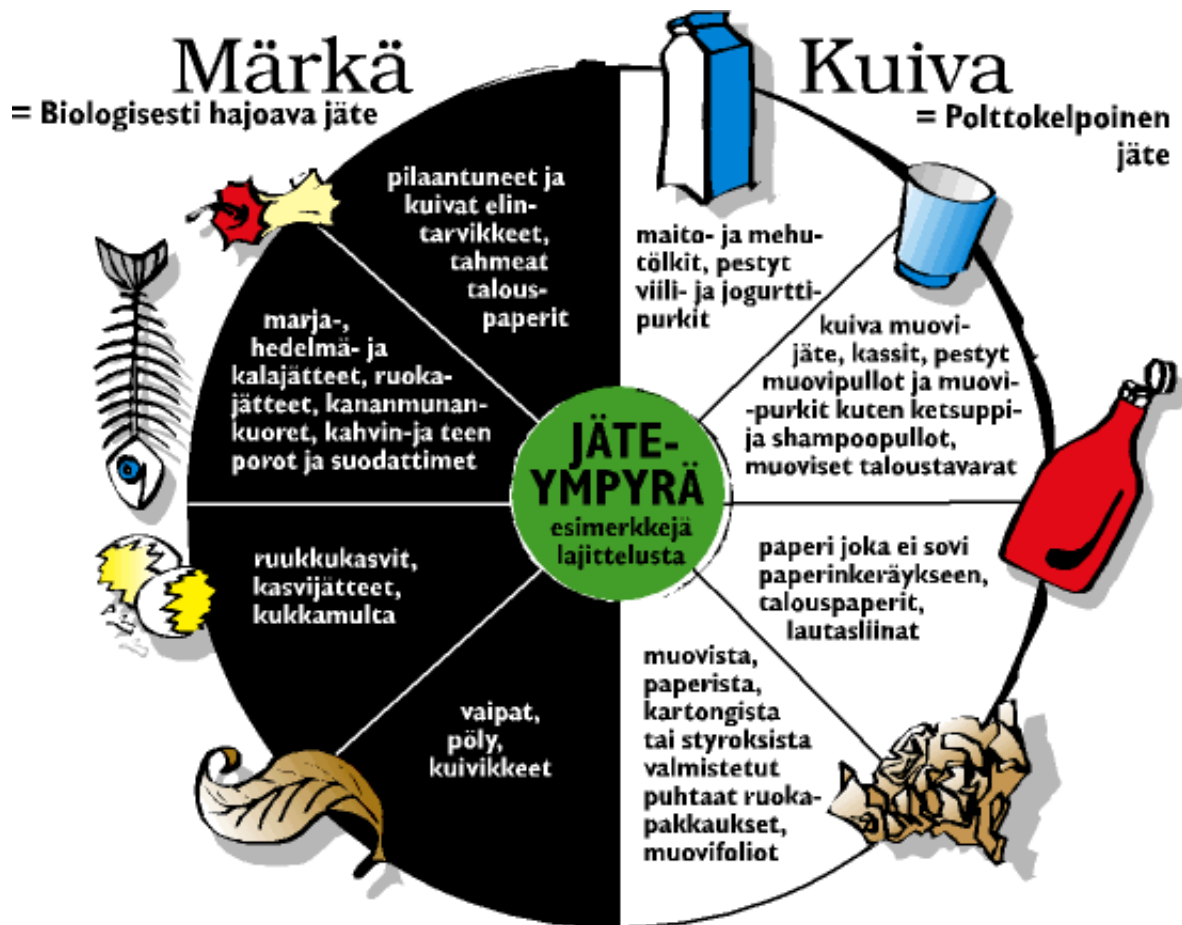
Tämän esitutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa lajittelumotivaation rakentumista Ab Ekorsk Oy:n toiminta-alueen kahdessa kaupungissa, Kokkolassa ja Pietarsaaressa. Joitain yleisiä periaatteita lajittelumotivaation rakentumisesta voidaan sanoa aikaisempien tutkimusten perusteella, mutta tulee muistaa, että lajittelumotivaatio rakentuu aina paikallisesti. Siihen vaikuttavat niin paikalliset lajittelukäytännöt kuin alueen jätehuollon historia. Tutkimuksen teoreettisena mallina käytetään rationaalisen valinnan teoriaa, jota on käytetty runsaasti ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen liittyvissä tutkimuksissa. Tutkimuksen aineisto kerätään teemahaastatteluilla muutamasta kerrostalokiinteistöstä. Aineiston perusteella on tarkoitus kartoittaa lajittelumotivaation rakentumista sekä jatkotutkimustarpeita.

2 Ekorosk-järjestelmä

Ab Ekorosk Oy on 14 kunnan omistama jätehuolto-yhtiö. Yhtiö aloitti toimintansa vuonna 1990 viiden kunnan perustamana ja sen toiminta-alue on laajentunut vuosikymmenen aikana siten, että nykyisin yhtiön toiminta-alueella asuu noin 115 000 henkilöä. Ekoroskin tehtäviin kuuluu lajiteltujen jätteiden vastaanotto, kotitalousjätteiden erottelu, kouluttaminen, tiedottaminen, varastointi säilyttäminen ja kuljettaminen edelleen jätteiden kierrätystä varten. Keskuslaitos sijaitsee Pietarsaaren Pirilössä, jossa on muun muassa optinen kotitalousjätteiden lajittelulaitos, yrityksen konttori ja pellettointilaitos Ewapower Ab Oy. (Ab Ekorosk Oy.)

Ekorosk-järjestelmässä kotitaloudet lajittelevat sellaiset jätteet, joita ei voi hyödyntää materiaana, märkään (biologiseen) ja kuivaan (palavaan) jätteeseen. Jätteet laitetaan erivärisiin pusseihin, mutta samaan jätesäiliöön (ks. Kuvio 1). Syntypaikkalajiteltu kotitalousjäte kuljetetaan Ekoroskin päälaitokselle Pietarsaareen, jossa eriväriset pussit erotellaan optisesti. Valkoiset, kuivaa ja palavaa jätettä sisältävät pussit viedään kuljetushihnoilla suoraan Ewapower Ab Oy:n pellettitehtaal-le, jossa jäte murskataan ja pelletoidaan polttoainepelleteiksi. Pelletit hyödynnetään polttoaineena UPM-Kymmenen voimaloissa Pietarsaaressa, Kajaanissa ja Raumalla. Pelletit korvaavat voimaloissa käytettävää kivihiiltä. Mustat, märkää biologista jätettä sisältävät pussit menevät suoraan kuljetuskontteihin, jotka kuljetetaan Vaasaan Stormossenin jätehuolto-yhtiön biokaasulaitokseen. (Ab Ekorosk Oy.)

Materiaana hyödynnettävistä jätteistä lasille, metallille, paperille ja pahveille on järjestetty keräyspisteet kauppojen ja asuinalueiden läheisyyteen. Näitä ekopisteitä on Ekoroskin alueella yhteensä 250. Sellaiset jätteet, joita ei voida hyödyntää materiaana eikä liioin polttaa tai mädättää tulee kuljettaa hyötykäyttöasemalle, josta ne kuljetetaan Kokkolan kaatopaikalle. Hyötykäyttöasemia on Ekoroskin alueella yhteensä 21. Kokkolassa hyötykäyttöasemia on kaksi ja Pietarsaaressa yksi. Kaatopaikalle sijoitettavia eli lajiteltuja hyötykäyttöön kelpaamattomia jätteitä ovat muun muassa keramiikka, posliini, pvc-muovi, kipsilevyt, käyttökelvottomat tekstiilit, kumi, hiekka, betonijäte ja eristysaineet kuten lasivilla. (Ab Ekorosk Oy.) Taloyhtiöistä riippuen kerros- ja rivitalojen asukkaille voi olla tarjolla tavallisen jäteastian lisäksi paperin, pahvin ja jopa tekstiilien keräyspiste. Nämä ratkaisut ovat täysin kiinteistökohtaisia ja kustannuksista vastaavat asukkaat ja taloyhtiö.

Kuvio 1. Lajitteluohje kuivaan ja märkään jätteeseen Ekoroskin alueella. (Lähde: Ab Ekorosk Oy)

3 Tutkimuksen teoreettinen tausta

3.1 Motivaatio, kyvyt ja mahdollisuudet -malli

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa lajittelumotivaatioon vaikuttavia tekijöitä Ekoroskin toiminta-alueella Kokkolassa ja Pietarsaareissa. Tutkimuksen taustalla on yksilöiden ympäristökäyttäytymistä selittävä rationaalisen käyttäytymisen malli, jonka mukaan käyttäytymiseen vaikuttavat henkilön psykologiset muuttujat ja kyvyt sekä annetut mahdollisuudet toiminnalle (Moisander & Uusitalo 2001, Ölander & Thogersen 1995). *Psykologisilla muuttujilla* tarkoitetaan henkilön asenteita, arvoja ja uskomuksia tiettyä toimintaa kohtaan sekä sosiaalisen normin vaikutusta. Henkilön kyvyt ovat resursseja, joita tarvitaan toiminnan suorittamiseen. Näitä ovat muun muassa tieto, aika ja taloudelliset resurssit. Kyvyt vaihtelevat elämäntilanteen mukaan. Nuorilla ja vanhoilla, lapsiperheillä ja lapsettomilla, matalapalkkaisilla ja korkeatuloisilla on erilaisia resursseja käytössään. *Mahdollisuudet* ovat puolestaan niitä ulkoapäin annettuja puitteita toiminnalle, jotka määrittävät sen, mitä toimia on mahdollista suorittaa. Esimerkiksi lajittelupisteiden sijainti ja siisteys ovat toiminnan mahdollisuuksia. Kaikista edellä mainituista tekijöistä on tehty aikaisempaa tutkimusta, joita käyn seuraavaksi lyhyesti läpi.

Aikaisemmin on oletettu, että positiiviset ympäristöarvot ja –asenteet johtaisivat ympäristömyönteiseen käyttäytymiseen, mutta tutkimukset ovat osoittaneet, ettei vaikutus ole näin suora. Ympäristömyönteiset asenteet ja arvot eivät johda suoraan ympäristömyönteiseen käyttäytymiseen, mutta ne voivat edesauttaa sitä. Sosiaalisella normilla tarkoitetaan epävirallista käyttäytymissääntöä, joka muodostuu toisaalta siitä miten toiset ihmiset odottavat henkilön käyttäytyvän ja henkilön halusta toimia näiden odotusten mukaan, mutta toisaalta myös siitä miten henkilö havaitsee muiden toimivan. Ihmiset ovat halukkaampia kierrättämään, jos havaitsevat, että ihmiset heidän ympärillään kierrättävät (Barr ym. 2001, 2042).

Lajittelua koskeva tieto voidaan jakaa käytännölliseen ja abstraktiin tietoon (Barr ym. 2001, 2028). Käytännöllistä tietoa vaaditaan, että tiedettäisiin miten toimia. Kotitalouksien on vähintäänkin tunnettava lajitteluohjeet ja tiedettävä lähimmän ekopisteen sijainti, että lajittelu voisi onnistua. Abstrakti tieto puolestaan on käsitteellisempää tietoa ympäristöongelmien mekanismeista, syistä ja seurauksista. Uusitalon (1992, 62) mukaan hyväkään käsitteellinen tieto ei välttämättä johda ympäristöystävälliseen toimintaan. Aikaisemman kierrätyskokemuksen on todettu luovan valmiuksia lajiteltavien jätejakeiden lisäämiseen ja kotioloissa lajittelu on rohkaissut lajittelemaan myös työpaikalla (Lee ym. 1995; Daneshvary & Daneshvary 1998). Kierrätyskokemuksen myötä asenteet kierrätyksestä kohtaan olivat myös muuttuneet positiivisemmiksi ja kierrätyksestä aiheutunut vaiva oli koettu pienemmäksi (Ölander & Thogersen 1995, 352- 353).

Jätehuollon käytännön järjestelyt eli kotitalouksille annetut puitteet vaikuttavat myös lajittelumotivaatioon (Ölander & Thogersen 1995, 366-367). Lajittelupisteiden sijainti ja siisteys sekä jäteastioiden tyhjennysväli ovat muun muassa tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen koetaanko lajittelu miellyttäväksi vai ei. Viime aikoina on alettu kiinnittää huomiota myös kotitalouksien keittiötiloihin. Nopeasti muuttuva jätehuolto on asettanut uusia vaatimuksia kotitalouksien säilytystiloille. Helposti muunneltavia ja erilaisiin lajittelujärjestelmiin sopivia jäteastioita ja –vaunuja onkin kehitetty markkinoille.

Henkilön motivaatio, kyvyt ja mahdollisuudet vaikuttavat myös toisiinsa. Esimerkiksi henkilön käsitys kyvyistään ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa motivaation vahvuuteen ja suuntaan. Toisin sanoen ihmiset eivät ole motivoituneita toimimaan, jos heiltä puuttuvat toimintaan vaadittavat kyvyt ja mahdollisuudet. Lisäksi vahva motivaatio voi vahvistaa ihmisten käsityksiä kyvyistään ja mahdollisuuksistaan toimia tietyllä tavalla. (Moisander & Uusitalo 2001, 4.) Myös itse toiminta saattaa muuttaa henkilön käsityksiä kyvyistään ja motivaatiostaan: jätteiden lajittelu saattaa osoittautua helpommaksi tai lajittelupiste ei ollutkaan niin kaukana kuin henkilö oli kuvitellut.

3.2 Tutkimuskysymykset ja kyselylomake

Suurin osa aikaisemmista tutkimuksista on tehty kontekstissa, jossa tutkittu ympäristöystävällisen käyttäytyminen on ollut luonteeltaan vapaaehtoista; ihmisten tunteisiin tai tietoon on pyritty vetoamaan ympäristöystävällisen toiminnan aikaan saamiseksi. Tämän tutkimuksen konteksti on kuitenkin eri. Kaikki Ekoroskin toiminta-alueen kotitaloudet on veloitettu lajittelemaan vetoamalla jätelakiin ja lajittelematta jättämisestä on uhattu rangaista sakon uhalla. Tämän vuoksi aikaisempien tutkimusten tulokset eivät välttämättä ole yhteneväisiä tämän tutkimuksen kanssa, esimerkiksi kotitaloudet lajittelevat tavallista useammin. Niinpä onkin mielenkiintoista pohtia, mistä tekijöistä lajittelumotivaatio koostuu tässä kyseisessä tapauksessa. Samalla voidaan kartoittaa kotitalouksien tyytyväisyyttä nykyiseen järjestelmään ja löytää mahdollisia ongelmakohtia.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan siten esittää seuraavat tutkimuskysymykset:

- **Miten kotitaloudet lajittelevat?**
- **Mistä tekijöistä lajittelumotivaatio koostuu?**
- **Minkälaisia parannusehdotuksia kotitalouksilla on esittää nykyiseen jätehuoltoon?**

On myös mielenkiintoista tarkastella, minkälaisia eroja on sellaisten kuntien välillä, jotka ovat olleet Ekoroskin jätehuoltojärjestelmässä mukana joko hyvin kauan tai vasta vähän aikaa. Sopivan tarkasteluparin tarjoavat alueen kaksi suurinta kaupunkia Pietarsaari ja Kokkola, joista Pietarsaari on lajitellut mustaan ja valkoiseen pussiin melkein kymmenen vuotta ja Kokkola vasta vuoden verran. Neljäs tutkimuskysymys siten on, **minkälaisia eroja Pietarsaaren ja Kokkolan väliltä löytyy kotitalouksien lajittelumotivaatiossa?**

Tutkimusaineisto päätettiin kerätä haastatteluilla, koska tarkoituksena oli koota pienehkö laadullinen aineisto, jonka avulla kartoitetaan lajittelumotivaation rakentumista myöhemmin tehtävää laajempaa kyselytutkimusta varten. Haastatteluja varten luotiin hyvin pitkälle strukturoitu lomake, jossa on sekä suljettuja kysymyksiä, joissa on vastausvaihtoehdot valmiina että kysymyksiä, joihin haastateltava sai muotoilla oman vastauksensa (Liite 3). Strukturoitu lomake soveltui erityisen hyvin lajittelutietoja ja käyttäytymistä koskeviin kysymyksiin, joissa vastausvaihtoehtoja oli useita ja niiden hahmottaminen olisi ollut ilman lomaketta vaikeaa. Toisaalta lomake sitoi osaa haastateltavista siten, että heidän oli hyvin vaikeaa vastata lomakkeen ulkopuolelta esitettyihin lisäkysymyksiin. Kyselylomake testattiin kolmella esihaastattelulla, jonka jälkeen sitä muutettiin jonkin verran.

3.3 Jätteiden lajittelua vai kierrätystä

Jätteiden lajittelun ja kierrätyksen käsitteet ovat arkikielessä hyvin lähellä toisiaan. *Kierrätys* mielletään kuitenkin enemmän tavaroiden ja vaatteiden kierrättämiseksi sellaisenaan esimerkiksi kirpputoreilla tai hyväntekeväisyyskeräyksissä. Kierrätyksellä voidaan myös tarkoittaa jäteraaka-aineen kierrättämistä esimerkiksi pahvi-, lasi- ja metallipakkauksien muodossa. Jätteiden polttaminen puolestaan ei ole kierrättämistä vaan jätteen sisältämän energian *hyödyntämistä*. Jätteen hyödyntämisen käsite pitää sisällään myös jätteen sisältämän raaka-aineen talteen ottamisen. Kierrättämisen ja hyödyntämisen käsitteet eivät kuitenkaan sisällä sellaisten jätteiden erottamista toisista jätteistä, joita ei voida hyödyntää aineena tai energiana. Jätteiden *lajittelu* puolestaan pitää sisällään jättejakeiden erottamisen toisistaan sekä hyödyntämistä että kaatopaikkasijoittamista varten. Tässä työssä käytetään jätteiden lajittelun käsitettä.

4 Aineiston kuvaus ja käsittely

4.1 Aineiston kerääminen

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla yhteensä neljän kerrostalokiinteistön asukkaita Kokkolassa ja Pietarsaareissa. Kiinteistöjen valinnassa kysyttiin Ekoroskin mielipidettä ja kiinteistöjen valinta annettiin edelleen sellaisten henkilöiden tehtäväksi, joilla oli kokemuksia kaupunkien kiinteistöistä ja asuinalueista. Kiinteistöiksi valittiin ”vanhoja”, noin 30 asunnon kerrostalokiinteistöjä, joissa oli sekä omistusasuntoja että vuokralaisia. Vanhalla tarkoitettiin ennen 1990-lukua rakennettuja kiinteistöjä, joiden keittiötiloja ei ole suunniteltu nykyiselle jätehuoltojärjestelmälle. Tutkimuskiinteistöjen jäteastiat olivat hyvin saman tyyppisiä: kaikissa kiinteistöissä oli astiat kotitalousjätteelle eli mustille ja valkoisille pusseille sekä paperinkeräysastia. Ainoastaan yhteen kiinteistöön oli hankittu vaatteiden keräyslaatikko yhdessä isännöitsijän kanssa.

Haastateltavia lähestyttiin kirjeellä (liite 1 ja 2), jossa kerrottiin tutkimuksesta sekä suomeksi että ruotsiksi. Lisäksi kirjeessä oli mukana palautuskuori ja vastauslomake, jolla kotitalouksia pyydettiin ilmoittamaan heille parhaiten sopiva haastattelu-aika. Vastauslomakkeita palautettiin kolmesta kiinteöstä 1-3 kappaletta per kiinteistö, yhteensä kuusi kappaletta. Pietarsaaresta myöhemmin valitusta kiinteöstä ei vastauslomakkeita tullut yhtään. Noin viikko kirjeiden jättämisen jälkeen kotitalouksia lähestyttiin henkilökohtaisesti ovelta ovelle menetelmällä ja tiedusteltiin, olisiko kotitalous halukas haastatteluun.

Tutkimuksen tavoitteena oli tavoittaa mahdollisimman monta kotitaloutta yhdestä kiinteöstä. Vähimmäisvaatimuksena oli 15 haastattelua per kiinteistö. Kokkolassa valitusta kiinteöstä saatiin 15 haastattelua tehtyä yhteensä seitsemän päivän aikana. Haastateltavien saavuttamiseksi haastatteluja tehtiin päiväsaikaan, illalla sekä yhtenä lauantaipäivänä. Haastatteluista kieltäytyi viisi henkilöä. Pietarsaareissa haastattelut kerättiin kolmena päivänä. Kahtena ensimmäisenä päivänä saatiin kymmenen haastattelua tehtyä; yksitoista kotitaloutta kieltäytyi haastattelusta. Useat kieltäytymiset pakottivat ottamaan toisen kiinteistön mukaan haastatteluun. Toisessa kiinteistössä saatiin tehtyä loput viisi haastattelua; kuusi kotitaloutta kieltäytyi haastattelusta. Näistä kuudesta kahdelle olisi sopinut jokin toinen aika paremmin.

Pietarsaareissa kotitaloudet kieltäytyivät yllättävän usein haastatteluista, sillä 15 kotitaloutta kaikista tavoitetuista 32:sta kotitaloudesta kieltäytyi. Kokkolassa ainoastaan neljä kotitaloutta 20:sta kieltäytyi. Pietarsaarelaiset myös vastasivat nihkeämmin pyyntöön ilmoittaa sopiva haastattelu-aika. Mitään yksittäistä syytä, joka selittäisi kieltäytymisiä, on hyvin vaikea löytää. Mahdollisia syitä on useita: Kokkolassa lajittelu on suhteellisen uutta ja se on ollut paljon esillä, joten ihmiset kokevat sen tärkeämmäksi ja kiinnostavammaksi, kun taas Pietarsaareissa lajittelua on kestänyt jo kauan ja siihen on keritty kyllästyä. Chydenius-Instituutti lienee tunnetumpi ja kenties arvostetumpi Kokkolassa. Haastattelijan heikko ruotsinkielen taito saattoi ”säikäyttää” muutaman kotitalouden. Toisaalta voi olla kyse sattumanvaraisesta kiinteistökohtaisesta erosta, saattaahan olla, että kyseisissä kiinteistöissä on tehty paljon kyselyjä aikaisemmin.

Useat kieltäytymiset Pietarsaareissa pakottivat pohtimaan myös valittujen kiinteistöjen taustoja. Kokkolasta valittu kiinteistö oli ollut mukana kaupungin lajittelukokeilussa ennen kuin Kokkola

siirtyi Ekoroskiin. Kiinteistön asukkaat olivat siis joutuneet perehtymään lajittelun saloihin muita kokkolalaisia aikaisemmin ja saaneet tietoa lajittelusta ”etuajassa”. Nämä seikat myös toistuivat haastatteluissa ja tämän perusteella voisi olettaa, että Kokkolassa suotuisampi asenne vastaamiseen johtuu siitä, että kiinteistön asukkaat tunsivat itsensä erityisiksi päästyään mukaan lajittelukokeiluun. Tämän seikan varmistamiseksi tai poissulkemiseksi otettiin tutkimukseen Kokkolasta vielä yksi pienempi 18 asunnon kiinteistö. Tästä kiinteistöstä saatiin kahden päivän aikana kiinni 8 asukasta, joista kolme kieltäytyi haastattelusta ja viisi suostui haastatteluun. Kokkolassa suhtaututtiin muutoinkin hieman suopeammin tutkimukseen. Eroa syntyi kuitenkin sen verran, että voisi olettaa, että lajittelukokeilu vaikutti jonkin verran ensimmäisen kiinteistön haastatteluaktiivisuuteen.

Syytä haastattelusta kieltäytymiseen kysyttiin ja vastaukset olivat moninaisia: Osa ilmoitti vain, ettei ole kiinnostunut tai ettei heillä ole aikaa. Muutama haastateltava vetosi kiireeseen, mutta olisi ollut halukas haastatteluun myöhemmin (nämä henkilöt eivät ole mukana aikaisemmissa kieltäytyneiden luvuissa). Vanhuksille tyypillinen kieltäytymisen syy oli se, että jätteitä syntyy hyvin vähän, ei ymmärrä mitään tai oli liian vanha vastaamaan kyselyihin. Minkäänlaista tyypillistä kieltäytyjän profiilia on mahdotonta luoda. Kieltäytyjiä oli kaiken ikäisiä ja molempaa sukupuolta.

”Ei tällaisia vanhoja pidä haastatella, nuorethan ne tietää. Eikä näiltä vanhoilta mitään (jätteitä) tuukkaan” (87-vuotias nainen)

4.2 Haastattelut

Haastattelua sovittaessa ei erityisesti vaadittu saada haastatella lajittelusta vastuussa olevaa henkilöä. Näin pyrittiin saamaan kotitalouksissa vallitsevia erilaisia näkökulmia esiin. Pitäytymällä ainoastaan sellaisiin henkilöihin, joilla on vastuu jätehuollosta, haastattelun ulkopuolelle olisi jäänyt henkilöitä, jotka eivät kokeneet lajittelua henkilökohtaisesti kovin tärkeäksi, mutta tekivät niin esimerkiksi perherauhan säilyttämiseksi. Vastuullisuudesta ei kuitenkaan muodostunut ongelmaa, koska useimmat haastateltavista asuivat yksin ja olivat siten vastuussa jätehuollostaan. Niissä kotitalouksissa, joissa asui kaksi tai useampia henkilöitä, vastuu jätehuollosta kannettiin yleensä yhdessä. Joissakin tapauksissa jätteiden lajittelu saattoi olla enemmän toisen puolison vastuulla. Eräässä perheessä miehen tehtävänä oli viedä lasi- ja metallipurkit ekopisteeseen ja muut tavarat hyötykäyttöasemalle, mutta muutoin vastuu jätehuollosta oli yhteinen. Toisinaan taas toinen puolisoista saattoi olla tarkempi ja huolellisempi lajittelun suhteen ja korjata toisen tekemisiä.

”Vaimo on oikein, että hän niin kuin lajittelee. Oikeastaan kaikista eniten, että se kattoo jos sattuu vahingossa pistämään toiseen pussiin ni se ottaa sen pois sieltä ja vaihtaa sitten... tämä ei kuulu tänne ja vähän semmosta”

Haastatteluun otettiin myös ihmisiä, jotka olivat asuneet kiinteistössä ja paikkakunnalla vasta hyvin vähän aikaa, viikosta kuukauteen. Siten heillä ei välttämättä ollut kokemusta tai tietoa paikallisesta jätehuollosta. Tämä valinta on perusteltu sen vuoksi, että kyseessä oli yhden kiinteistön ja sen kaikkien asukkaiden tutkiminen. Vastamuuttaneiden haastattelut olivat ehkä muita lyhyempiä; osaa esimerkiksi lajittelutietoa koskevista kysymyksistä ei ollut järkevää heiltä kysyä. Nämä haastattelut olivat kuitenkin arvokkaita, koska ilmeni, että usein jätehuoltoa koskeva tieto kulkee hitaasti uusille asukkaille.

Haastattelutilanteessa haastateltaville annettiin kyselylomake nähtäväksi. Lomakkeesta he pystyivät hahmottamaan tietyt kysymykset ja vastausvaihtoehdot helpommin kuin ilman lomaketta. Haastattelut nauhoitettiin ja purettiin tekstiksi. Haastattelut kestivät vartista hieman yli tuntiin, yleensä kuitenkin puolisen tuntia. Nauhoitettuja haastatteluja syntyi Kokkolasta yhteensä 540 minuuttia eli tasan yhdeksän tuntia ja Pietarsaaresta 421 minuuttia eli noin seitsemän

tuntia. Ero selittyy osin sillä, että Kokkolassa oli neljä yli tunnin mittaista haastattelua, kun taas Pietarsaareissa näitä oli vain yksi. Kahdessa pidemmässä haastattelussa keskustelimme taloyhtiön jätehuollosta yleensä, minkä lisäksi haastattelut venyivät aiheesta poikkeamisen tai muiden häiriöiden vuoksi. Määrä ei siten välttämättä korvaa laatua.

4.2 Vastaajien taustatiedot

Haastatteluihin osallistui yhteensä 35 kotitaloutta. Kahdessa haastattelussa oli molemmat puoliset läsnä, yhdessä haastattelussa puolestaan kaksi erillistä kotitaloutta haastateltiin yhtä aikaa. Yhteensä haastatteluissa oli siten mukana 37 henkilöä. Haastatelluista naisia oli 25 ja miehiä 12. Haastateltavista nuorin oli 19-vuotias ja vanhin 87-vuotias. Haastateltavista yli 60-vuotiaita oli 20 kappaletta ja tätä nuorempia 17 kappaletta, joista alle 30-vuotiaita oli vain viisi. Suurin osa haastatelluista asui yksin. Kolmasosa kotitalouksista oli kaksihenkisiä. Vain kolmessa kotitaloudessa asuivat lapset vielä kotona. Asunnon omistajia haastateltavista oli noin puolet enemmän kuin vuokralaisia. Haastateltavat olivat asuneet nykyisessä asunnossaan viikosta 37 vuoteen ja kyseisellä paikkakunnalla viikosta 63 vuoteen. Paikkakunnalla yli viisi vuotta asuneita oli 27 henkilöä ja nykyisessä asunnossaan yli viisi vuotta asuneita 21 henkilöä.

Koulutuksena huomioitiin henkilön ylin tutkinto. Suurimmalla osalla haastateltavista oli ammatillinen tutkinto (11 kpl) tai kansakoulu (9 kpl). Kahdella haastateltavista oli ylioppilastutkinto valmiina, mutta opiskelut kesken tai välivuosi menossa. Myös haastateltavien tuloja kysyttiin, mutta samalla annettiin mahdollisuus jättää vastaamatta kysymykseen. Moni jättikin vastaamatta kysymykseen, kun vain 14 henkilöä kertoi tulonsa. Kysymykseen vastanneista suurin osa oli pienituloisia. Lisäksi kysyttiin haastateltavien ammatti, mutta niitä ei luokiteltu. Kaksikielisiä haastateltavista oli kymmenen kappaletta, joista yksi Kokkolassa ja yhdeksän Pietarsaareissa.

Aineistosta korostuu vanhuksien ja yksinasuvien näkökulma, mikä tiedostettiin jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Vanhuksille tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa syntyvän jätteen määrän vähäisyys ja mahdolliset liikkumisen rajoitukset. Vanhoihin kerrostalokiinteistöihin keskityttiin rahoittajien toivomuksesta. Toisaalta Ekoroskin edustajien kanssa käydyissä keskusteluissa tuli ilmi, että tulevaisuudessa olisi hyvä tutkia erityisryhmiä, kuten haja-asutusalueiden asukkaita tai lapsiperheitä. Haja-asutusalueilla jätehuolto on hyvin pitkälle totuttu hoitamaan itse ja etäisyydet ekopisteille muodostuvat pitkiksi. Lapsiperheissä taas jätettä syntyy runsaasti ja aikaa jätehuololle on niukasti käytettävissä.

Taulukko 1. Haastateltavien koulutus

Koulutus	
kansakoulu tai vastaava	9
keski-/peruskoulu	3
ylioppilastutkinto/lukio	2
amatillinen tutkinto	11
opistoasteen tutkinto	4
ammattikorkeakoulututkinto	3
alempi korkeakoulututkinto	1
ylempi korkeakoulututkinto	3
yhteensä	36

4.3 Aineiston analyysi

Tiedonkäsittelyn helpottamiseksi osa lomakkeen kysymyksistä syötettiin SPSS -tilasto-ohjelmaan. Tilasto-ohjelmaa käytettiin ainoastaan frekvenssien laskemiseen, kuvaajien piirtämiseen sekä Kokkolan ja Pietarsaaren välisten erojen tarkasteluun. Tutkimusaineiston ollessa pieni tutkimuksen tuloksia ei ole tarkoitus eikä niitä myöskään voida yleistää koskemaan koko Kokkolaa tai Pietarsaarta, vaan ne ovat näytteitä tietyistä kiinteistöistä. Tämän vuoksi tulokset ilmoitetaan pääosin henkilöitä tai mainintoja vastaavina lukumäärinä ja prosenttiosuudet ilmoitetaan suluissa.

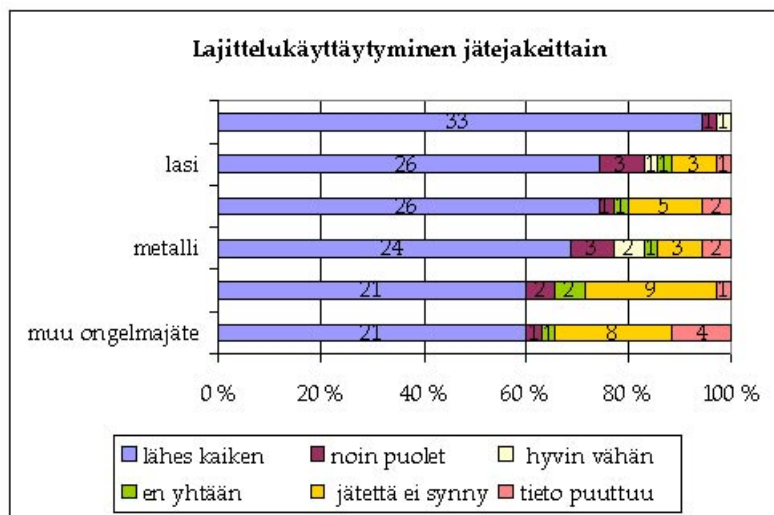
Suljettujen kysymysten lisäksi lomakkeessa oli avoimia kysymyksiä, joihin haastateltavat saivat muotoilla vastauksensa vapaasti. Myös suljettujen kysymysten yhteydessä esiin tulleet kommentit kirjattiin ylös ja käsiteltiin laadullisena aineistona. Haastattelut purettiin tekstimuotoon ja aineisto jaettiin teema-alueiden mukaan. Raportissa esitetään suoria lainauksia haastateltavien puheista analysoinnin tueksi.

5 Aineiston analysointi

5.1 Lajittelukäyttäytyminen

5.1.1 Jätteiden lajittelu

Jätteiden lajittelu sujuu kotitalouksilta aika mutkattomasti ja osalle se on jo niin itsestään selvää, että kysymys ”kuinka paljon lajittelette seuraavista jätteistä erilleen” herätti toisinaan hämmennystä ja sitä pidettiin jopa hieman tyhmänä. Osa haastatelluista lajitteli jätteensä hyvin tarkasti ja huolellisesti jopa erottaen teepussista metallisen niitin tai rikkoen hehkulampun lasin lasinkeräystä varten ja erottaen metallin metallinkeräykseen. Lajittelukäyttäytymistä kysyttiin suljetulla kysymyksellä paperin, lasin, metallin, vaatteiden, paristojen ja muun ongelmajätteen osalta. Vastausvaihtoehdot olivat: lajittelen jätteistä lähes kaiken, noin puolet, hyvin vähän, en yhtään ja jätettä ei synny. Lähes kaiken ilmoitti lajittelevansa paperista 33 kotitaloutta (94 % kotitalouksista), lasista ja paristoista 26 (74 %), metallista 24 (69 %) sekä vaatteista ja ongelmajätteistä 21 kotitaloutta (60 %) (Kuvio 3).

Kuvio 2. Jätteiden lajittelu jätejakeittain kotitalouksien lukumäärän mukaan.

Jos tarkastellaan lajittelukäyttäytymistä sen kannalta, kuinka moni lajittelee satunnaisesti tai ei ollenkaan, niin tällaisia henkilöitä on hyvin vähän. ”Jätettä ei synny” -vaihtoehtoja annettiin runsaasti vaatteiden ja muiden ongelmajätteiden osalta. Moni niistä haastatelluista, jotka olivat muuttaneet kiinteistöön edellisen vuoden sisällä, valitsivat ”jätettä ei synny” -vaihtoehdon, koska muuton yhteydessä oli vanhoista vaatteista ja ongelmajätteistä hankkiuduttu eroon, eikä uusia ollut vielä ehtinyt syntyä.

5.1.2 Päivittäisestä lajittelusta poikkeavat tilanteet

Kysymällä lajittelusta poikkeavia tilanteita yritettiin löytää sellaisia pieniä arkipäivän tilanteita, joissa lajittelusäännöt unohtuvat tai niistä ei välitetä syystä tai toisesta. Esihaastatteluisissa esimerkiksi tuli esiin, että kun biojätettä syntyy hyvin vähän, suodatinpussit saatetaan laittaa valkoiseen pussiin, koska ei tunnu mielekkäältä laittaa pientä määrää märkää jätettä erilliseen pussiin. Samoin jos jätteiden erottelu on hyvin sotkuista, se saatettiin esihaastattelujen mukaan jättää tekemättä, mutta itse haastatteluisissa näitä tilanteita tuli hyvin vähän esiin.

Pieniä määriä vaatteita, kuten sukkaa tai alushousuja haastateltavat saattoivat laittaa valkoiseen pussiin, koska ajateltiin, etteivät ne aiheuta ongelmia pienen määrän ja koon vuoksi, ja koska matka hyötykäyttöasemalle oli monelle liian pitkä. Myös rikkoontunut lasiastia laitettiin roskiin, koska sirpaleiden vieminen lasinkeräykseen nähtiin hankalana ja turhana vaivana. Monessa kotitaloudessa on tapana ostaa jätepussit kaupasta erikseen ja jos valkoiset pussit sattuvat loppumaan, silloin jätteet laitetaan mustaan pussiin. Näiden yksittäistapausten lisäksi muutot ja remontit ilmenivät haastatteluisissa tilanteiksi, jolloin syntyy paljon jätettä ja usein vielä sellaista jätettä, joiden sijoituspaikkaa ei tiedetä. Muutot ovat ongelmallisia sekä kiinteistöön muuttaneiden että muiden asukkaiden näkökulmasta. Muuttojen aikaan roska-astioihin kertyy suuria tavaroita, kuten huonekaluja ja pahvilaatikoita sekä muita jätteitä, jotka eivät taloyhtiön astioihin välttämättä edes kuulu. Roska-astioiden yllättävä täyttyminen ja sinne kuulumattomat tavarat närkästyttävät asukkaita. Toisaalta muuttajalla ei välttämättä ole riittävästi tietoa tai halua pohtia tarkemmin, minne erilaiset jätteet tulisi sijoittaa tai aikaa kuljettaa niitä oikeisiin paikkoihin.

Useimmiten kuitenkin haastateltava ei pystynyt keksimään sellaista tilannetta, jolloin lajittelua ei tulisi tehtyä. Jos annoin esimerkkejä mahdollisista tilanteista, haastateltava saattoi pohtia, että toisinaan jätteet saattoivat mennä väärin, mutta tietoisesti niitä ei kuitenkaan väärin lajiteltu. Haastateltujen joukosta löytyi myös ihmisiä, joille huolellinen lajittelu oli ikään kuin kunnian ja omantunnon asia. Haastateltavat kertoivat etteivät he pystyisi kunnioittamaan itseään, jos lajitte-
lisivat väärin.

”Mua oikeastaan enemmän kiusaa se, että en voi kunnioittaa itseäni jos kaljapullon korkki menee väärään paikkaan, leikillisesti sanottuna.”

”Jos pikkuseenkaan on sellaista minuutta, kun pussinsa vie ja jos jotain vie irtojuttua, missä ei ole muuta kuin pusseja niin on kumma jos ei yhtään tunnu. Minähän en tuonne kehtaa pistää omiani. Mulla on ainakin, että jäis oikeen nimi siihen näkyviin jos roiskasis.”

5.1.3 Syntyvän jätteen määrän vähentäminen

Jätelain ensisijaisena tavoitteena on pyrkiä vähentämään syntyvän jätteen määrää, minkä vuoksi aiheen tunnettavuutta päätettiin kysyä myös haastateltavilta. Kysymys oli haastateltaville kuitenkin hyvin vaikea. Toisinaan haastateltava vastasi myöntävästi kysymykseen, mutta ei osannut vastata jatkokysymykseen ”miten?” tai pohti vastausta pitkän aikaa. Monen mielestä jätteiden määrän vähentäminen oli mahdotonta, koska tuotteiden pakkaamistapaan ei kuluttajilla ole juurikaan vaikutusmahdollisuuksia. Jätteitä siis syntyy pakkaamisen myötä ja kaikki mitä kuluttajalle jää tehtäväksi, on pakkausten lajittelu.

”No sitä mä en voi mitenkään vähentää, että se tulee mitä tulee. Ne on kaupassa pakattu miten ne on pakattu.”

”En tietoisesti, en oo yhtään muuttanut elämäntapojani, enkä muutakaan. Sen takia lajitellen mitä lajitellen. (...) Enhän mää pysty millään, enhän mää irtomaitoo osta.”

Osa haastatelluista keksi joko heti tai pienen miettimisen jälkeen muutamia keinoja vähentää syntyvän jätteen määrää. Vähentämiskeinoista mainittiin muun muassa hedelmä-, säilytys- ja kauppapussien välttäminen ja kaupasta tulevien pakkauksien uudelleenkäyttö esimerkiksi säilöntään. Vain muutama haastateltava sanoi katsovansa tuotteen pakkausta harkitessaan ostoa. Jos keinoja jätteen vähentämiseksi ei keksitty, haastateltava saattoi kertoa valitsevansa tuotteita ympäristömerkkien perusteella, välttävän roskaamista tai pakkaavansa jätteet tiiviisti. Osalla haastateltavista jätteiden määrän vähentäminen liittyi yleiseen säästeliäisyyteen. Heille jätteiden määrän vähentäminen ei ollut niin tärkeää kuin taloudelliset säästöt muovipusseja välttämässä tai ruokatavaran huolellisessa hyödyntämisessä.

"Ostan sellaisia ruokapakkauksia, joita voi polttaa. Mä mietin luontoa silleen, että käytän pesuaineita, missä on joutsenmerkki. Kyllä mä ostan metallisen sinappituubin vaikka ehkä pitäisi ostaa muovinen, että en mä sillä tavalla ajattele, ehkä pitäisi."

"Olen aika pihi taloudellisesti, etten heitä ruokaa pois. Yritän ennemminkin syödä kaiken kuin heittää pois. Ylimääräiset ruoat voi pakastaa."

Jätteiden synnyn vähentämiseen suhtauduttiin positiivisesti ja jos haastateltavien tiedossa olisi ollut joku sopiva vähentämiskeino, sitä olisi voitu käyttää. Tehtävä koettiin joka tapauksessa monimutkaiseksi.

5.2 Jätteiden lajittelun motivaatio

5.2.1 Motivaatio

Minkä vuoksi lajittelu on tärkeää?

Kysymällä haastateltavilta, minkä vuoksi lajittelu on heidän mielestään tärkeää tai ei ole tärkeää, haluttiin kartoittaa lajittelun taustalla olevia motiiveja. Lajittelisivatko kotitaloudet sen vuoksi, että lajittelu on jokaisen velvollisuus, koska luonnonvaroja säästyy vai koska he haluavat vaikuttaa ympäristön ja luonnon tilaan. Kukaan haastateltavista ei vastannut, että lajittelu ei olisi tärkeää, mutta yllättävän moni ei tiennyt tai osannut sanoa, miksi se olisi tärkeää. Etenkin Kokkolassa lajittelun perustelut olivat jääneet monelle epäselväksi. Jätteitä lajiteltiin, koska niin oli käsketty ja viisaammat olivat niin päättäneet. Näille kommentoille yhteistä on se, ettei lajittelua koettu henkilökohtaisesti tärkeäksi, vaan käsky lajitella tuli selkeästi henkilön ulkopuolelta.

J: Onko lajittelu tärkeää?

"No en minä tiedä, mutta sitä pitää tehdä niin kuin käsketään."

"On varmasti, en mä osaa siihen mitään sanoa. Viisaat ihmiset ovat tulleet siihen tulokseen."

"Ei sitä vissiin muualla lajitella roskia kuin täällä Kokkolassa, että onko se sitten niin tärkeää täällä vai ei."

"No saattaahan se olla tärkeää, mutta itsellä vain ei ole motivaatiota siihen."

Ne, jotka osasivat sanoa, miksi lajittelu oli tärkeää, perustelivat lajittelua muun muassa ympäristön, luonnon, lasten, tulevaisuuden, jätteiden hyötykäytön, luonnonvarojen säästymisen sekä yksityisen ja yleisen siisteyden kannalta. Ympäristöön vedotessa ei yleensä esitetty mitään tiettyjä tapahtumia tai kokemuksia ympäristöhaitoista, vaan vedottiin yleensä pohjavesien likaantumiseen ja kaatopaikkakaasuihin sekä kaatopaikkojen tilanpuutteeseen. Vain yksi haastateltava mainitsi kokemuksia jätteiden aiheuttamista paikallisista ongelmista Kokkolassa, kun lastentarhan pihalta oli löydetty vanhoja jätteitä.

"Kyllä se justiinsa tuo, että minkä takia on tärkeää. Se on tuo ympäristö ihmisille, että se pysyy kunnossa, sehän se kaikista tärkein on."

"Tuo justiinsa, ettei ne kaatopaikat täytyisi ja pohjavedet ja tuleehan niistä kaikenlaisia kaasuja ilmastoonkin"

"No kyllä mä näen sen, että kaatopaikoista tulee pulaa ja että ei riitä yksinkertaisesti kaatopaikkoja. Ja sitten voi tulla sieltä nämä haitat, pohjavedet saastuu ja kaasuuntuu ja muuta. Eiköhän se suurin syy ole."

Jätteiden hyödyntämisen näkökulma tuli usein esiin etenkin Pietarsaaressa. Osalle jätteiden hyötykäyttö oli tärkeää ensisijaisesti jätteistä talteen saatavien raaka-aineiden vuoksi, osa otti esiin kaatopaikkatilan vähyyden ja luonnonvarojen säästymisen. Toisaalta jätteiden hyötykäyttö tekee lajittelusta mielekkään "ettei mene hukkaan kuitenkaan kun lajitellaan".

"Saada tätä biokaasua märästä jätteestä ja energiaa kuivasta jätteestä, sen puolesta se on tärkeää. Ja lasista lasivilla, kyllä se on tärkeää, uusiokäyttö."

"No onhan se sen takia, että saadaan eroteltua ne mitä voidaan käyttää hyväksi"

"Justiin se, että voidaan käyttää uudestaan samoja tuotteita, ettei kaikkia viedä kaatopaikalle"

"No esimerkiksi muovipullojen tai lasisten kerääminen niin nehän voidaan käyttää uudestaan. Ei tarvi tuottaa sitä ainetta muovina. Ja paperin ja sanomalehtien kierrätys niin ei tarvitse kaataa puita mistä niitä tehdään. Ja just se, ettei ainakaan mitään pattereita nakata tuonne takapihalle, koska ne ei sinne maadu. Se on tärkeä viedä ne jonnekin missä jotkut ihmiset osaa tehdä niille jotain."

Huoli lapsista ja tulevaisuudesta sai lajittelun tuntumaan tärkeältä myös muutamasta haastateltavasta.

"Mä ajattelen lasten tulevaisuuden näkökulmasta sitä. Mä hallitsen tämän pätkän tästä. Omille lapsille ja sitten tietysti opetustyön kautta."

"No luonto toivottavasti voi paremmin. Se on hyvä luonnolle, missä pitää lastenkin elää, jos joskus saa semmoisia."

"Tulevaisuuden takia, luonnon takia, että luonto ei saastuisi jos heitetään maaperään pattereita ja sähkölamppuja. Kyllä sitä ennen vietiin isommatkin erimerkiksi jääkaappi tuonne roskikseen. Kyllä mielti sitä, että tuleville sukupolville se on paha juttu."

Toisille jätehuolto oli selkeästi henkilökohtaiseen tai julkiseen siisteyteen liittyvä kysymys. Tarvat ja jätteet pysyvät kotona järjestyksessä, kun jokaiselle on oma paikkansa. Toisaalta lajittelun vastakohtana nähtiin yleinen ympäristön roskaantuminen, mitä ei koettu hyväksyttävänä. Eräs haastateltava muisteli, kun oli 1960-luvulla muuttanut kiinteistöön ja pihalla oli vilissyt rottia. Parantunut jätehuolto on poistanut rotat, mistä nyt voitiin olla tyytyväisiä.

"Jätehuolto on tärkeää siisteyden kannalta."

"Että järjestys pysyy, sen takia on tärkeää."

Sosiaalinen ympäristö

Henkilön sosiaalinen ympäristö eli hänelle läheisten ihmisten mielipiteet ja asenteet vaikuttavat todennäköisesti myös henkilön omiin ajattelutapoihin ja toimintaan. Haastatteluisissa kysyttiin, oliko haastateltava keskustellut jätehuollosta perheenjäsenten, ystävien, naapurien tai työkave-

reiden kesken ja millaisista aiheista keskusteluja oli käyty. Aineiston voikin jakaa sen mukaan, käytiinkö keskusteluja lähiympäristön kanssa vai ei ja oliko lähiympäristön asennoituminen jätehuoltoon positiivista vai negatiivista.

Suurin osa haastatelluista oli ainakin satunnaisesti keskustellut jätehuollosta perheenjäsenten, tuttujen tai naapureiden kesken. Nämä keskustelut olivat pääosin olleet sävyiltään positiivisia. Etenkin lajittelun alkaessa keskustelu oli ollut vilkasta. Tyypillisiä keskustelun aiheita olivat lajitteluun liittyvät järjestelyt kotona ja lajitteluohjeiden käytännön soveltaminen, esimerkiksi yhteiset pohdiskelut, mihin mikäkin jäte kuuluu. Osa etenkin vanhemmista asukkaista kokosi harvemmin syntyviä jätteitä yhteen ja sopi keskenään, kuka voisi jätteitä viedä mennessään.

”Naapureiden kanssa mietitään, että mikä menee mihinkin ja kuka voi ottaa sen samalla kun menee.”

Yleensä lähiympäristön suhtautuminen jätehuoltoon oli positiivista. Muutamassa haastattelussa kuitenkin tuli ilmi, että haastateltavan lähiympäristössä oli henkilöitä, jotka eivät pitäneet lajittelua kovinkaan tärkeänä. Toisinaan negatiivinen suhtautuminen vaikutti myös haastateltavan asenteeseen ja myös itse lajitteluun. Vastarannan kiisket voitiin myös tyrmätä ajattelemalla, että jätehuoltoa vastustava henkilö oli väärässä.

”No kaikki ei aina ihan noudata lajitteluohjeita. Joskus tulee juteltua, mutta etupäässä kaikki tykkää, että tympeää on lajitella. Jotku laittaa heti niin tarkasti, jotkun sitten taas antaa mennä miten menee.”

Osa vastaajista ei koskaan tavannut jutella jätehuollosta lähipiirinsä kanssa. Lajittelu joko tuntui heistä niin normaalilta ja selkeältä, ettei siinä ollut mitään keskustelemista tai sitten se ei vain yksinkertaisesti kuulunut keskusteltaviin aiheisiin. Henkilöt, joille lajittelu oli itsestään selvää, asennoituvat lajitteluun positiivisesti. Toisaalta haastateltavissa oli myös henkilöitä, jotka eivät keskustelleet jätehuollosta lähipiirinsä kanssa, mutta joiden lähipiirin suhtautuminen jätehuoltoon oli aistittavissa negatiiviseksi tai välinpitämättömäksi. Nämä henkilöt suhtautuivat itsekin lajitteluun välinpitämättömästi.

”En mä ole koskaan kavereiden kanssa jutellut.” (nauraa)

”Kavereita ei varmaan kiinnosta yhtään sen enempää kuin muakaan, mutta ei kyllä ole tullut puhuttuakaan. Naapureita en nyt niin hyöin tunne. No kyllä mä uskon, että äiti ainakin lajittelee, mutta ei se kyllä mua ole innostanut. Isäntää ei varmaan vois vähempää kiinnostaa.”

Taulukko 2. Lähiympäristön vaikutus lajittelumotivaatioon

	Lähiympäristö suhtautuu lajitteluun positiivisesti	Lähiympäristö suhtautuu lajitteluun välinpitämättömästi
Lajittelusta puhutaan usein tai satunnaisesti muiden ihmisten kanssa	Keskustellaan lajitteluohjeista ja yhteisistä kuljetuksista hyötykäyttöasemalle	Lähiympäristön suhtautuminen jätehuoltoon on välinpitämätöntä, mutta se ei vaikuta henkilön lajitteluun
Lajittelusta ei puhuta muiden ihmisten kanssa	Lajittelu on niin itsestään selvää, ettei siitä tarvitse puhua.	Lajittelusta ei puhuta ja läheisten suhtautuminen lajitteluun on välinpitämätöntä. Henkilö ei lajittele.*

*Ainoastaan henkilöt, jotka eivät keskustele jätehuollosta muiden ihmisten kanssa ja joiden läheisten suhtautuminen lajitteluun on välinpitämätöntä, eivät osallistu lajitteluun

Aineiston mukaan näyttäisi siltä, että kun lähiympäristön kanssa ei keskustella jätehuollosta ja lähiympäristön suhtautuminen jätehuoltoon on välinpitämätöntä, henkilö ei lajittele. Nämä tekijät siis vaikuttavat sekä henkilön lajittelumotivaatioon että lajittelukäyttäytymiseen. Lähiympäristön välinpitämätön suhtautuminen pystytään ilmeisestikin kumoamaan, mikäli lajittelu on mielletty tärkeäksi.

Lisäksi haastatteluissa tuli esiin, että lajittelu mielletään kokonaisuutena, jota harjoitettaisiin samanlaisena mielellään sekä kotona että työpaikalla. Eräs vastamuuttanut oli työpaikallaan havainnut, että lajittelu on arkipäivää uudella paikkakunnalla ja häntä harmitti, kun ei saanut tarpeeksi tietoa, miten lajittelusta tulisi kotona suoriutua. Toisaalta jos työpaikan lajittelu toimi huonosti, haastateltava saattoi epäillä oman lajittelunsa mielekkyyttä kotiloissa. Työpaikan ja esimerkiksi kauppojen erillisoikeudet lajittelusäännöistä herättivät myös hämmennystä, mikäli oli havaittu, etteivät samat lajitteluohjeet koskeneet kotitalouksia ja yrityksiä. Esimerkiksi kauppojen lupa laittaa ruokatavarat pakkauksineen märkään jätteeseen mietitytti.

”Tuolla töissä ravintolassa olen monta kertaa ajatellut sitä, että eihän se siellä samalla lailla onnistu. Tuntuu joskus, että onko se sitten turhaa yleensä tehdä kotonakaan, kun ei se täällä onnistu. Kyllähän siellä on astiat kaikelle, mutta kun on hirveästi väkeä niin aina varmasti joku menee väärään. On siellä kaikki järjestetty, että voi sen tehdä kun vaan haluaa.”

”Mä oon tuossa autoverstaassa töissä ja meillä on iso roskis, johon kaikki menee, että sinne saa niin ku Ekoroskilta heittää kaiken. Sitä mä en ymmärrä mihin se oikeesti menee. Mutta töissä on paperit erikseen ja tietysti auton akut, mutta muuten rätit ja tuommoset menee samaan. (...) Niin kuulostaa vähän ihmeelliseltä, että saa kaiken laittaa samaan. No ehkä ei saisi laittaa, mutta eihän pomo eikä kukaan sano mitään, että mähän olen heittänyt.”

Vapaamatkustajat

Lähes kaikilla haastateltavista oli kokemuksia niin kutsutuista vapaamatkustajista eli henkilöistä, jotka eivät lajittele jätteitään tai lajittelevat joko tietoisesti tai tiedostamattaan väärin. Osa haastateltavista tunsikin henkilöitä, jotka eivät lajittele, mutta useimmat olivat ainoastaan havainneet väärin lajittelua viedessään jätteitä esimerkiksi taloyhtiön tai ekopisteiden jäteastioihin. Myös roskamiseen kiinnitettiin huomiota ja monessa haastattelussa toistui havainto jätteiden kuljettamisesta metsiin tai syrjäalueille. Virheellistä lajittelua ihmeteltiin ja sitä selitettiin ihmisten tietämättömyydellä sekä välinpitämättömyydellä. Omaan lajitteluun toisten välinpitämättömyys ei kuitenkaan vaikuttanut, vaan toisten toiminta lähinnä harmitti tai tympäisi. Muutama henkilö myös korjasi toisten virheitä esimerkiksi siirtämällä pusseja oikeisiin laatikoihin ja korjaamalla väärin lajiteltuja jätteitä talteen myöhempää kuljetusta varten.

5.2.2 Kyvyt

Lajitteluohjeita koskeva tieto

Lajittelua koskevaa tietoa kysyttiin kolmella kysymyksellä. Ensin pyydettiin haastateltavaa valitsemaan luettelosta jätelajit, jotka kuuluvat mustaan pussiin eli märkään jätteeseen ja toiseksi valkoiseen pussiin eli kuivaan jätteeseen. Tämän jälkeen haastateltavaa pyydettiin sijoittamaan yhdeksän harvemmin syntyvää jätettä oikeaan sijoituspaikkaansa. Tässä kysymyksessä vaihtoehtoja annettiin neljä: valkoinen jättepussi, lasinkeräys, metallinkeräys ja hyötykäyttöasema. Lajittelutietoa koskevat esimerkit otettiin suoraan Ekoroskin jakamista lajitteluohjeista. Mustaan pussiin eli märkään jätteeseen kuuluivat ruoantähteet, likaiset viili- tai jogurttipurkit, lautasliinat, kananmunan kuoret ja kahvi- ja teenporot. Valkoiseen pussiin puolestaan kuuluivat maito- ja mehupakkaukset ja puhtaat muoviset ruokapakkaukset. Annetut vastaukset näkyvät taulukoista 3, 4 ja 5.

Taulukko 3. Mitä seuraavista jätteistä laittaisitte märkään jätteeseen eli mustaan pussiin?

	lajiteltu oikein	lajiteltu väärin	en osaa sanoa
Ruokajätteet	31	3	1
Likaiset viili- ja jogurttipurkit	17	17	1
Lautasliinat	33	-	2
Kananmunan kuoret	34	-	1
Muovipullot	31	2	2
Kahvi- ja teeporot	34	-	1
Patterit	34	-	1

Taulukko 4. Mitä seuraavista jätteistä laittaisitte kuivaan jätteeseen eli valkoiseen pussiin?

	lajiteltu oikein	lajiteltu väärin	en osaa sanoa
Vaatteita	24	8	3
Posliinikuppi	29	2	4
Maito- ja mehupakkaukset	33	1	1
Sukkahousut	22	10	3
Likainen ja märkä sanomalehti	21	10	4
Puhtaat muoviset ruokapakkaukset	30	2	3
Vaipat	21	5	9

Taulukko 5. Miten lajittelisitte seuraavat jätteet?

	Valkoinen jätepusi	Lasinkeräys	Metallinkeräys	Hyötykäyttö- asema	en osaa sanoa / jokin muu
Kukkaruukku	4	3	-	17	11
Hehkulamppu	2	8	9	7	9
Sinappituubi	8	-	14	2	11
Vanhat maalit	-	-	1	25	9
Hiussuihke-pullo	7	1	9	10	8
PVC-muovi	14	-	-	11	10
Kahvikuppi	5	19	-	16	5
Sulake		1	4	15	15

Kotitalouksien tietämystä lajitteluohjeista selvitettiin kolmella kysymyksellä. Taulukoista näkyvät vastausvaihtoehdot sekä vastausten jakautuminen. Taulukossa 5 oikeaa vastausvaihtoehtoa vastaava numero on tummennettu.

Näiden kysymysten perusteella voidaan sanoa, että lajittelun perusteet ovat hyvin kaikkien tiedossa. Mustien ja valkoisten pussien lajittelu on kotitalouksille hyvin selvää. Jonkin verran epäselvyyttä on vielä likaisissa viili- ja jogurttipurkeissa, sillä puolet haastatelluista olisi laittanut ne mustaan pussiin ja puolet valkoiseen pussiin. Myös vaatteita ja sukkahousuja moni laittaisi valkoiseen jätepussiin. Harvemmin syntyvien jättejakeiden sijoittaminen oikein sen sijaan oli vaikeampaa. Vanhat maalit, kahvikuppi, kukkaruukku ja sulake osattiin sijoittaa oikealle paikalle useimmiten. Yllättävää oli se, että vain yhdeksän haastateltavaa osasi sijoittaa hehkulampun metallinkeräykseen. Myös hiussuihkepullo ja PVC-muovi olivat vaikeita lajitella oikein.

Suljettujen kysymysten lisäksi esitettiin lajittelutiedosta ja ohjeista avoimia kysymyksiä liittyen lajitteluohjeiden selkeyteen ja riittävään tiedon saantiin. Vastaukset on koottu taulukkoon 6. Haastateltavien mukaan lajitteluohjeet ovat periaatteessa selkeitä. Mustaan ja valkoiseen kuuluvien jätteiden erottamisessa ei ole ongelmia, mutta toisinaan saattaa tulla eteen jätteitä, joista ei tiedä mihin ne tulisi sijoittaa. Yksi syy tähän on se, ettei pakkauksissa lue, mitä materiaaleja ne sisältävät. Toiseksi lajittelutieto on voimakkaasti sidoksissa aikaisempaan lajittelukokemukseen. Esimerkiksi lajittelutietoja kartoitavissa kysymyksissä haastateltavan oli hyvin vaikea sanoa, mihin jokin jäte kuuluisi, mikäli siitä ei ollut aikaisempaa kokemusta.

Taulukko 6. Lajitteluohjeita koskevan tiedontarpeen jakaantuminen haastateltavien kesken.

Ei lisätiedon tarvetta	Lisätiedon tarve	Tiedon puute	Lajitteluohjeisiin ei ole perehdytty
Henkilö on saanut tietoa runsaasti ja lajittelu on itsestään selvää. Osaa etsiä tarvittaessa uutta tietoa.	Henkilö tuntee lajittelun perusteet ja lajittelu sujuu hyvin, mutta hän kaipaa lisätietoa. - remontit - muutot - päivittäiset jätteet	Henkilö on asunut paikkakunnalla viikosta vuoteen, eikä ole kerinnyt saada tietoa lajittelusta.* - perustiedon puute	Henkilö on saanut lajitteluohjeita, mutta ei ole perehtynyt niihin.* - osa kaipaa tietoa lajittelusta - osa ei kaipaa tietoa, koska ongelmana ei ole tiedon puute

* Ainoastaan henkilöt, jotka eivät ole saaneet tietoa tai perehtyneet siihen, eivät lajittele jätteitään.

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta haastateltavat olivat saaneet runsaasti tietoa lajittelusta. Tiedon saantia ei koettu ongelmaksi, vaan tietoa oli tullut runsaasti suoraan kotiin jaettuina tiedotteina sekä radion ja lehtien kautta. Puolet niistä, jotka kokivat saaneensa tarpeeksi tietoa, ei kaivannut lisätietoa. Tämä ryhmä koki, että tietoa oli tullut tarpeeksi, he löytäisivät sitä tarvittaessa ja että "järjen käyttö oli sallittua". Puolet haastateltavista taasen kaipasivat lisätietoa. Etenkin kolmas lajittelutietoa koskeva kysymys (taulukko 5), jossa harvemmin syntyviä jätteitä piti sijoittaa oikeisiin keräyspisteisiin, sai monen kaipaamaan lisätietoa lajitteluohjeista. Lisäksi miespuolisilla haastateltavilla oli mielessään jätteitä, joiden sijaintipaikkaa he eivät tienneet eikä niitä liioin lajitteluohjeissa mainita, kuten remonttien ja rakentamisen yhteydessä syntyvät suuremmat määrät erilaisia jätemateriaaleja sekä kyllästetyt puut.

J: Ovatko lajitteluohjeet selkeitä?

H: Joo, on mun mielestä. Ei niissä ole mitään epäselvää. Niistä on tullut niin kauheasti tiedotteita, että kun vaan lukee ne niin varmaan tietää.

J: Oletteko saaneet tarpeeksi tietoa paikallisesta jätehuollosta?

H: Kyllä.

J: Pitäisikö jostain saada lisää tietoa?

H: Tuommosesta justiinsa, että on paljon jätettä, mitä ei aina tiedä, että mihinkö se niin ku. Mitenkähän mä sen osaisin sanoa. Ei niitä nyt ihan joka päivää tule, mutta aina joskus. Esimerkiksi kun mä ostin säilykkeitä niin mun piti oikein ruveta kahtoon ja kahtoon ja sitten kun mä menin tuohon kauppaan huomasin, että täällähän se on se paikka mihin minä tuon ne.

Haastateltavien joukossa oli myös kolme sellaista, jotka olivat huomanneet lajitteluohjeita tulleen, mutta eivät olleet erikoisemmin niihin kiinnittäneet huomiota tai olivat lukeneet ohjeet läpi kerran ja jättäneet asian silleen. Kaksi näistä ei kokenut tarvitsevansa lisätietoa, koska ongelma ei ollut tiedon tarjonta, vaan se, että olisi jaksanut ohjeisiin perehtyä kerran kunnolla. Kolmas puolestaan toivoi lisätietoa ikään kuin pieninä muistutuksina.

J: Oletko saanut tarpeeksi tietoa?

H: No varmasti, mutta en mä ole kaikkea lukenut. Se on kait oma syy jos tai kun ei tiedä.

J: Tarvisitko jostain lisätietoa?

H: No en, onhan se varmasti ihan selkeästi kirjoitettu, mutta kun vaan kerran lukee niin eihän se jää mieleen.

J: Tuntuuko, että lajitteluohjeet ovat selkeitä?

H: Kyllä ne varmaan saattaa olla selkeitä, mutta mua ei todellakaan kiinnosta perehtyä niihin, vaikea sanoa sitten.

J: Oletteko saaneet tarpeeksi tietoa?

H: Onhan niitä tullut, mutta ei sitä välttämättä tule luettua niin tarkkaan.

J: Tarvitsetko lisää tietoa jostain?

H: Siitä justiinsa kaikkea, että mikä kuuluu mihinkin.

Lisäksi haastatteluissa ilmeni, että vasta äskettäin taloon muuttaneille tiedon puute on todellinen este lajittelulle. Haastattelin kolmea nuorta aikuista, jotka olivat asuneet asunnossaan viikosta noin vuoteen. Jokainen heistä suhtautui positiivisesti lajitteluun ja heillä oli lajittelukokemusta edellisestä asuinpaikastaan. Uudessa asunnossa ja uudella asuinpaikkakunnalla lajittelua kuitenkin esti joko se, ettei tietoa lajittelusta oltu saatu ollenkaan tai tiedot olivat puutteelliset.

”Täällä oli tuo ohje valmiina, että mustiin pusseihin tietynlaiset ja valkoisiin pusseihin tietynlaiset. Niitä mä olen sitten yrittänyt noudattaa, mutta en mä edes tiedä pitääkö ne laittaa eri roskiksiin tuolla. Et ei tiedä, että eikö ne ole sitten tiennyt, että tähän muuttaa uusi asukas, että ei ole kyllä sen kummemmin selitetty. Tuonne mä olen vienyt yhteen ja samaan roskikseen. (...) No kyllä mä sillä lailla yllätyinkin, että täällä oli nää ohjeet, kun mä tuolla työpaikalla ja muualla olen huomannut, että lajitellaan, että mä olen ajatellut, että se on ihan normaalia. Ja

haluaisin vaan itse enemmän tietää siitä.”

J: Oletko saanut tarpeeksi tietoa?

H: No en mä ole saanut mitään tietoa.

J: Minkälaista tietoa pitäis saada?

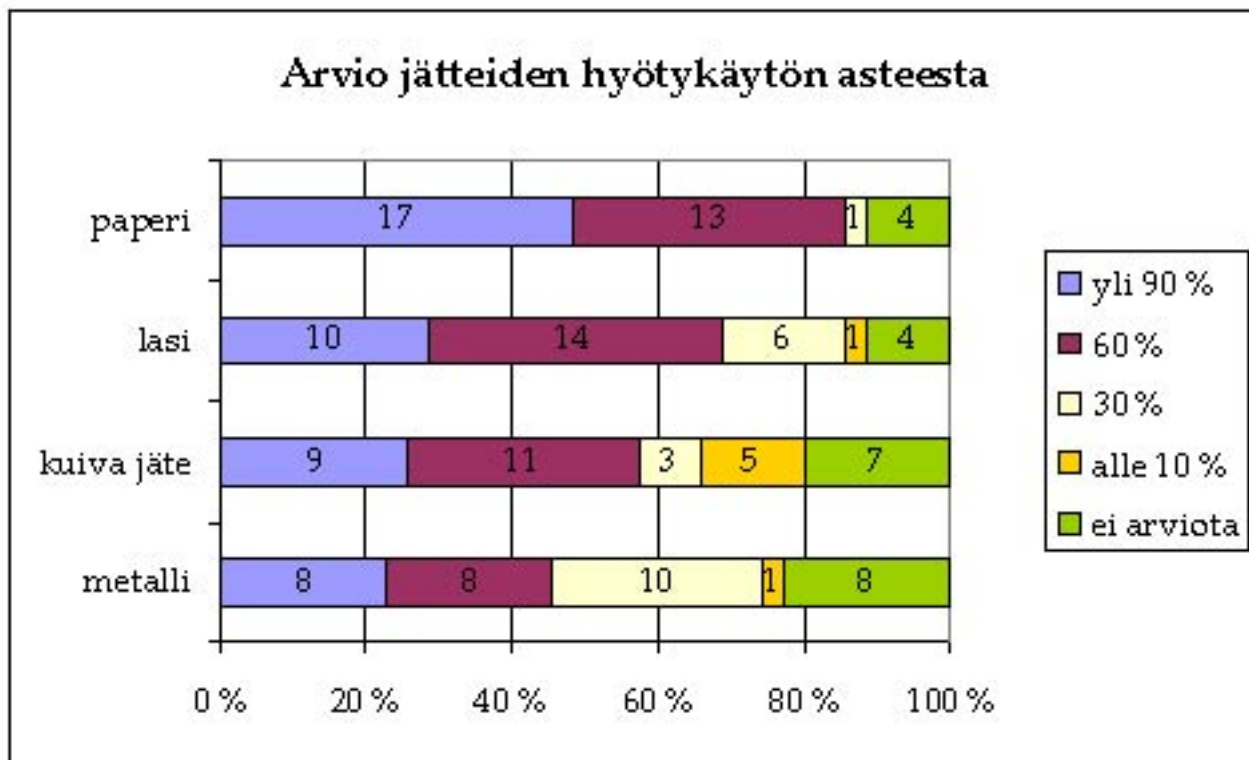
H: Musta ja valkoinen pussi, että mitä niihin laitetaan. Jos kuitenkin tekee niin olisi hyvää, että laittais oikein, ettei turhaan laita.

Jätteiden käsittelyä koskeva tieto

Lajitteluohjeiden lisäksi esitettiin kaksi väitettä koskien jätteiden jatkokäsittelyä ja kaksi väitettä, jotka liittyivät väärin lajitteluun. Kaksi ensimmäistä väitettä otettiin Ekoroskin julkisista tiedotteista ja Stormossenin kotisivuilta. Kaikki väitteet pitivät paikkaansa. Ensimmäisessä väitteessä esitettiin, että ”Ekoroskin alueella kerätty märkä jäte kuljetetaan Mustasaareen biokaasulaitokselle”. Tämä oli vain 13 (37 %) kotitalouden mielestä totta, tarua se oli neljän mielestä ja 18 (51 %) ei osannut sanoa. Toisessa väitteessä esitettiin, että ”kuivajätteestä tehdään Pietarsaareessa pellettejä, joita käytetään polttoaineena UPM-Kymmenen voimalassa. Energiapellettien määrä vastaa noin 5000 kotitalouden vuosittaista lämmitysenergiaa”. Oleellisin osa väitteessä oli ensimmäinen virke ja sen kanssa samaa mieltä oli melkein kaikki eli 28 (80 %) kotitaloutta.

Kolmannessa väitteessä esitettiin, että ”Kuivajätteen sekaan joutunut märkä jäte aiheuttaa ongelmia jätteen hyötykäytössä” ja neljännessä väitteessä, että ”Pienikin määrä ongelmajätettä kuivan jätteen seassa aiheuttaa ongelmia jätettä hyödynnettäessä”. Kolmannen väitteen kanssa samaa mieltä oli 22 (59 %) henkilöä ja neljännen väitteen kanssa samaa mieltä oli 26 (74 %) henkilöä. Kiinnostavaa olisi ollut totta ja tarua vastausten lisäksi ihmisten ajatukset väitteistä, mutta harva haastateltavista lausui ajatuksiaan julki. Ekoroskin toimintaan ja prosesseihin tutustuneet pohtivat, etteivät väitteet välttämättä pidä paikkaansa. Eräs haastateltava oli kuullut, että valkoisia ja mustia jätepusseja erotteleva optinen lajitteija saattoi lajitella toisinaan väärin, mikäli linja ruuhkautuu. Toisaalta taas oletettiin, että jätteenkäsittelyprosessien tulee kestää jonkin verran epäpuhtauksia.

Jätteiden jatkokäsittelyä koskien esitettiin vielä hyötykäytön määrää koskeva kysymys ”Kuinka monta prosenttia arvioisitte Ekoroskiin kertyvästä lajitellusta jätteestä hyödynnettävän raaka-aineena teollisuudessa?”. Kysymyksen tarkoituksena oli tarkastella, kuinka haastateltavat luottavat jätteiden hyödyntämiseen. Ekoroskin antamien tietojen mukaan lajiteltujen jätteiden hyödyntämisprosentit ovat korkeita. Paperin ja metallin hyödyntämisasteet ovat hyvin lähellä 100 %, lasin hyödyntämisaste on 90 % ja kuivan jätteen 80-90 %. Toisin sanoen ekopisteiden ja taloyhtiöiden astioihin kerätyt jätteet ovat pääosin hyvin puhtaita. Haastateltavat kuitenkin suhtautuivat jätteiden hyödyntämiseen pessimistisemmin. Ainoastaan puolet kotitalouksista uskoi paperin yli 90 prosenttiseen hyötykäyttöön. Lasin yli 90 % hyödyntämiseen uskoi 10 kotitaloutta (29 %), kun kuivajätteen ja metallin osalta samat luvut olivat 9 ja 8 kotitaloutta (26 % ja 23%).

Kuvio 4. Arvio jätteiden hyötykäyttöasteesta jätelajeittain.

Eräs syy todellisen hyötykäytön ja kotitalouksien uskomuksien epäsuhtaan on se, että jätteiden hyötykäytöstä kerrotaan hyvin vähän tiedotusvälineissä. Paperinkeräyksen pitkät perinteet todennäköisesti lisäävät uskoa paperin hyödyntämiseen. Vastaavasti lasin- ja metallinkeräys on uudempi ilmiö ja niiden hyödyntämiseen uskotaan vähemmän.

5.2.3 Lajittelumahdollisuudet eli puitteet

Keittiötila

Nykyaikainen jätehuolto vaatii kotitalouksien keittiöiltä enemmän säilytystilaa ja useampia jäteastioita kuin aikaisemmin. Tämän vuoksi viime aikoina onkin alettu kiinnittämään entistä enemmän huomiota kotitalouksien keittiöihin. Säilytystilan puute on varmasti enemmän tai vähemmän jokaisen kotitalouden ongelma, mutta etenkin vanhoissa keittiöissä yhdenkin jätteen lisääminen voi olla ongelmallista, kun kaappiin ei yksinkertaisesti mahdu enempää kuin yksi astia. Esimerkiksi vaasalaisen Stormossenin jätehuoltoyhtiön tekemän asukaskyselyn mukaan suurimmat lajitteluun liittyvät ongelmat olivat tilan puute ja jätteiden vähäisyys keittiössä (Stormossen 2000, 10-11). Jäteastioiden uusiminen edellyttää useassa kotitaloudessa koko tiskaakaapin uusimista, mikä lisää kustannuksia, mikä puolestaan lisää haluttomuutta muutokseen. Haastateltavista kiinteistöistä ainoastaan yhdessä oli yritetty hankkia yhdessä uusia keittiön jätteistöjä, mutta hanke ei toteutunut vähäisen kiinnostuksen vuoksi.

Haastateltavista kahdeksan oli kokenut keittiön säilytystilan lajittelua hankaloittavaksi tekijäksi, joista vain muutama koki lajittelun tilan puutteen takia todella ärsyttävänä. Suurimmalle osalle kotitalouksista jätteiden lisääntyminen oli vain järjestelykysymys eikä sitä koettu ongelmana. Tyypillisin järjestely keittiössä oli kahdelle pussille tarkoitettu vedettävä jättevaunu, jonka lisäksi oli erilliset astiat tai pussit metallille ja lasille. Kaksiosaisen jättevaunun sijasta tiskaakaapissa saattoi olla tilaa vain yhdelle astialle, jolloin erillinen jätteenastioita oli sijoitettu kaapin ulkopuolelle lattialle. Harvemmin syntyviä jätteitä haastateltavat keräsivät milloin mihinkin; erillisiin astioihin vieras- huoneeseen, varastoon tai kaappeihin. Pienimpien jätteiden, kuten sulakkeiden ja patterien säilyttämistä ei koettu vaivalloisena, mutta isompien jätteiden, kuten vaatteiden säilyttäminen koettiin hankalaksi.

Taloyhtiö

Taloyhtiöön liittyen esitettiin lomakkeessa ainoastaan yksi kysymys ”Miten jätehuolto on järjestetty taloyhtiössänne?”. Vastausvaihtoehtoina olivat arvosanat erinomaisesti, hyvin, välttävästi ja huonosti. Tämän kysymyksen kohdalla keskusteltiin laajemmin taloyhtiöön liittyvistä seikoista, kuten taloyhtiön aktiivisuudesta lajitteluasioissa ja haastateltavan osallistumisesta taloyhtiön järjestämiin tilaisuuksiin tai tempauksiin. Suurin osa haastateltavista (23 kappaletta) oli sitä mieltä, että taloyhtiön jätehuolto oli järjestetty hyvin, erinomaisesti jätehuolto oli järjestetty 10 haastateltavan mielestä ja välttävästi kolmen. Huonosti taloyhtiön jätehuoltoa ei ollut järjestetty kenenkään mielestä. Kritiikkiä taloyhtiölle annettiin muun muassa huonosta tiedottamisesta, kun kiinteistöön muuttaa uusia asukkaita.

Kolmesta kiinteistöstä tavoitettiin taloyhtiön puheenjohtaja ja heidät haastateltiin samalla tavoin kuin muutkin asukkaat, minkä lisäksi esitettiin muutama ylimääräinen kysymys koskien jätehuollon järjestämistä kyseisessä kiinteistössä. Kokkolassa ensimmäisenä haastateltu kiinteistö oli ollut mukana lajittelukokeilussa hyvin pitkälle taloyhtiön puheenjohtajan aktiivisuuden takia. Tässä kiinteistössä asukkaille oli pidetty erityisiä informaatio-tilaisuuksia kokeilun alkaessa ja jaettu yleisiä muistutuksia. Kiinteistön aulaan oli järjestetty aikakausilehtien kierrätyspiste, jonka kautta asukkaat voivat kierrättää uusia ja vanhoja aikakausilehtiä keskenään.

Kahdessa muussa kiinteistössä jätehuollosta oli keskusteltu jonkin verran taloyhtiön kokouksissa, mutta kaikille asukkaille yhteisiä tilaisuuksia ei oltu järjestetty. Lisäksi kaikissa kolmessa talossa järjestettiin tai oli suunnitteilla järjestää noin kerran vuodessa peräkärry talon pihalle, johon asukkaat saivat jättää isompia jätteitä ja sellaisia jätteitä, joiden kuljettaminen oli syystä tai toisesta vaikeaa. Taloyhtiön hallituksen tai puheenjohtajien ei ollut tarvinnut puuttua yksittäisten asukkaiden lajitteluun, mutta yleisiä lajittelumuistutuksia oli jaettu ainakin yhdessä kiinteistössä. Lisäksi erään kiinteistön taloyhtiön kokouksessa oli erityisesti painotettu, että jätteet tulee lajitella sakkujen uhalla, kun asukkaiden keskuudessa oli herännyt ajatus, ettei kukaan voi valvoa laittaako sukka housuja tai vaatteita jätepusseihin. Lopulta yhdessä isännöitsijän kanssa oli päätetty järjestää taloyhtiöön erillinen keräys vaatteille niiden väärin lajittelun ehkäisemiseksi.

Taloyhtiön puheenjohtajalla tai hallituksella näyttäisi olevan runsaastikin mahdollisuuksia vaikuttaa asukkaiden lajitteluun, mikäli tahtoa ja voimavaroja riittää. Eräs puheenjohtajista toivoikin, että vastuuta lajittelun sujumisesta voisi siirtää enemmän taloyhtiöille, joiden on myös helpompi valvoa lajittelua.

Ekopisteen sijainti ja siisteys

Ekopisteen käsite ei ollut ihan kaikille haastateltaville tuttu ja moni tarkensikin, mitä sillä tarkoitettiin. Taloyhtiön jäteasiat miellettiin ekopisteeksi muutaman kerran, mutta hyötykäyttöasema meni sekaisin ekopisteen kanssa useammin. Etenkin haastattelun kuluessa haastateltava tarkoitti usein ekopisteellä hyötykäyttöasemaa, kenties sen osuvamman ja helpomman nimen vuoksi. Lähes kaikille haastateltavista ekopiste sijaitisi sopivalla etäisyydellä, kun vain viisi haastateltavaa oli sitä mieltä, että ekopiste sijaitsee liian kaukana. Moni haastateltavista kuitenkin mainitsi, ettei haittaisi vaikka ekopiste sijaitaisi lähempänä tai olisi talon pihassa ”heti kun ovesta ulos astuu”. Moni vanhempi ihminen myös pohti, että etäisyys ekopisteelle saattaa muodostua liian pitkäksi ikääntyessä ja liikkumisen huonontuessa.

Hyötykäyttöasema

Hyötykäyttöasemaa koskevia väitteitä ei esitetty itse haastattelurungossa, mutta haastatteluissa hyötykäyttöaseman kaukainen sijainti tuli esiin usein. Moni koki hyötykäyttöaseman sijainnin lajittelua hankaloittavaksi tekijäksi, koska kaikilla ei ole autoa käytössään ja jätteiden kuljetusta

on vaikea järjestää. Toisaalta ihmiset ymmärsivät, että sopivaa sijaintia olisi vaikea löytää, koska kaikki halusivat, että hyötykäyttöasema sijaitsisi mahdollisimman lähellä, mutta kukaan ei haluaisi sitä myöskään takapihalleen eli liian lähelle. Lisäksi yksittäisten jättejakeiden kerääminen kotiin ja kuljettaminen kohtalaisen kauaksi koettiin turhauttavaksi. Esimerkiksi muutama vaatteiden keräyspiste kaupungissa helpottaisi vaatteiden lajittelua ja siitä koettuja ongelmia huomattavasti.

5.2.4 Lajittelussa koetut esteet

Lajittelumotivaatioon vaikuttavia erilaisia tekijöitä koettiin yhteen haastattelukysymykseen, jossa pyydettiin haastateltavaa pohtimaan, tuntuiko lajittelu joskus hankalalta ja jos tuntui, niin miksi. Vastausvaihtoehtoja annettiin yksitoista, joiden lisäksi haastateltavalla oli mahdollisuus antaa oman vastauksensa. Vaihtoehdot on lueteltu vastauksineen taulukossa 6. Vastausvaihtoehtoista suurin osa käsiteltiin omana kysymyksenä lomakkeessa ja on siten raportoitu omana kohtanaan aikaisemmin tässä raportissa. Kysymyksen avulla voidaan vertailla, minkä tyyppiset ongelmat ovat kotitalouksille tyypillisimpiä mainintojen lukumäärän perusteella.

Taulukko 7. Minkälaisia hankaluuksia kotitaloudet ovat kohdanneet lajittelussa.

Koettu hankaluus	mainintoja
Tiedon puute	15
Säilytystilan puute	8
Vaivalloisuus	6
Ekopisteen jäteastia on täynnä	6
Toisten ihmisten välinpitämättömyys	3
Hyötykäyttöaseman sijainti	3
Ekopisteen sijainti	2
Jättemaksut	2
Taloyhtiön jäteastia on täynnä	2
Ajan puute	1
Epähygieenisuus	1
Tärkeys	1

Lajittelun hankaluudesta esitetyt väitteet eivät vastanneet 12 kotitalouden viime aikaisia kokemuksia laisinkaan. Sen sijaan moni kommentoi, että aluksi lajittelu oli tuntunut vaivalloiselta ja alussa oli ollut epävarmuutta siitä, mihin mikäkin jäte kuului. Nämä hankaluudet olivat korjaantuneet kuitenkin nopeasti kun lajitteluun oli totuttu. Eniten mainintoja koetuista hankaluuksista sai väite ”En tiedä miten lajitellaan tai mihin jätteet tulisi viedä”, mikä voidaan tulkita tiedon puutteeksi. Tiedon puutetta on monenlaista eikä yksin ole kyse tiedotuksen ongelmista. Moni mainitsi, että satunnaisesti edelleen tulee tilanteita, jolloin pitää miettiä, minne jokin tietty jäte kuuluu. Etenkin jos kyseisestä jätteestä ei ole aikaisempaa kokemusta, sen sijoittaminen on vaikeaa ja vaatii tiedon etsimistä joko lajitteluohjeista tai tutuilta. Lisäksi toisinaan tuotteiden pakkausmerkinnöistä ei selviä, mitä ainetta jäte sisältää.

Säilytystilan puute keittiössä sai kahdeksan mainintaa. Säilytystilaa olisi toivottu olevan enem-

män, mutta toisaalta tunnustettiin, että säilytystilasta on aina pulaa, vaikka sitä kuinka järjestäisi. Vaivalloisena lajittelua piti kuusi henkilöä. Lajittelua pidettiin vaivalloisena, koska jätteet täytyy lajitella moneen eri osaan, jätteitä tulee pestä, aina ei tiedä miten tulisi lajitella ja koska hyötykäyttöasema sijaitsee kaukana. Eräällä haastateltavalla oli kuitenkin mielenkiintoinen vastakkainen näkökulma lajittelun vaivalloisuuteen. Hänen mielestään lajittelu oli muuttunut helpommaksi, koska roskapusseja ei tarvinnut tyhjentää nykyisin niin usein kuin ennen, koska pusseja oli yhden sijasta kaksi.

5.3 Pietarsaaren ja Kokkolan väliset erot

Pietarsaaren ja Kokkolan välisiä eroja pohdittaessa tulee muistaa, että aineisto, jonka pohjalta eroja etsitään on hyvin pieni ja erot voivat johtua hyvin sattumanvaraisista tekijöistä. Kaupunkien väliset erot ovat siten lähinnä suuntaa antavia ja niitä olisi hyvä pohtia tarkemmin jatkotutkimuksissa. Kaupunkien välille ei syntynyt suuria eroja, mutta muutama on havaittavissa. Esimerkiksi lajitteluohjeet oltiin molemmissa kaupungeissa sisäistetty lähes yhtä hyvin, mutta pieni ero oli havaittavissa siten, että Kokkolassa lajitteluohjeet osattiin hieman paremmin kuin Pietarsaassa. Ero oli huomattava ainoastaan vaatteiden osalta, joita Kokkolassa olisi laittanut valkoiseen pussiin ainoastaan yksi haastateltavaa ja Pietarsaassa kahdeksan haastateltavaa.

Mikäli kaupunkien välinen ero lajittelutiedossa saisi tukea jatkotutkimuksissa, se selittyisi muun muassa sillä, että Kokkolassa lajitteluohjeet ovat viime aikoina olleet enemmän esillä ja kotitalouksien tuoreessa muistissa, koska lajittelu on vielä uusi asia. Toisaalta voisi olettaa, että Pietarsaassa lajittelusta on jo niin paljon kokemusta ja lajitteluohjeet on keritty jo sisäistää niin hyvin, ettei niissä olisi mitään epäselvää. Tähän kuitenkin liittyy mielenkiintoinen seikka. Nimittäin kun lajittelu rutinoituu eli kun siitä on riittävästi kokemusta ja tietoa, ei annettuihin lajitteluohjeisiin enää tarvitse toistuvasti palata, vaan lajittelu sujuu ikään kuin itsestään. Tällöin lajitteluohjeita seuraava toiminta saattaa kääntyä pääläelleen siten, että tekeminen alkaa ylläpitää sääntöä (ks. Ilmonen 1998, 96-97.) Lajittelussa ei tällöin enää palatakaan lajitteluohjeisiin vaan esimerkiksi muistellaan, miten on aikaisemmin toimittu samassa tilanteessa ja toimitaan kokemuksen mukaan. Mikäli aikaisempi kokemus lajittelusta oli lajitteluohjeen mukaan väärä, myös sitä seuraava toiminto on, ilman että henkilö sitä itse havaitsi.

Kaupunkien välinen suurin ero tuli esiin, kun haastateltavilta kysyttiin, miksi lajittelu on heidän mielestään tärkeää. Pietarsaarelaiset perustelivat lajittelun tärkeyttä ympäristöseikoilla, luonnonvarojen säästämällä sekä lasten tulevaisuudella. Kokkolassa toistuvat samat perustelut, mutta yllättävän moni vastasi, ettei tiedä minkä vuoksi lajittelu on tärkeää ja arveli sen olevan tärkeää, koska niin oli määrätty tehdä. Eron ilmeisestikin vaikuttaa kaupunkien erilainen jätehuollon historia. Ilmeisestikin Ekoroskin pitkäaikainen tiedotus on vaikuttanut pietarsaarelaisiin, kun Kokkolassa tiedotus on vasta aloitettu. Toisaalta, vaikka kokkolalaiset eivät tienneetkään, minkä vuoksi lajittelu olisi tärkeää, he lajittelivat silti kuuliaisesti.

5.4 Esiin tulleet kehittämis- ja parannusehdotukset

Haastattelun viimeisenä jätehuoltoon liittyvänä kysymyksenä kysyttiin jätehuoltoon liittyviä parannusehdotuksia. Moni haastateltava mainitsi jo haastattelun aikana havaitsemiaan epäkohdita tai muutostoivomuksia, mutta haastateltavien joukossa oli myös niitä, jotka eivät keksineet minkäänlaisia parannusehdotuksia, vaan jätehuolto toimii nykyisellään heidän mielestään hyvin. Kaikki parannusehdotukset eivät koskeneet jätehuoltoyhtiötä vaan myös laajempia ideoita, kuten pakkausjätteiden vähentämistä ja selkeämpiä merkintätapoja.

Erityisesti vaatteiden ja muiden tekstiilien lajitteleminen koettiin usein ongelmalliseksi. Vaatteiden keräyspiste sijaitsee kaukana eikä niiden säilyttämistä kotona koeta mielekkääksi, vaan jätteistä haluttaisiin päästä heti eroon. Myös vaatteiden ja muiden harvemmin syntyvien jätteiden

kuljettaminen hyötykäyttöasemalle on ongelma niille, joilla ei ole käytössään autoa. Vaatteiden keräyspistettä toivottiinkin lähemmäksi asukkaita, vaikkapa ekopisteen yhteyteen. Vaatteiden-keräyskampanjat nähtiin hyvänä ratkaisuna ongelmaan ja niitä toivottiin pidettävän useammin. Erilaisista keräyskampanjoista toivottiin kuitenkin parempaa tiedottamista ja pidempiä keräysaikoja, että mahdollisimman monella olisi mahdollisuus osallistua niihin.

Ekopisteiden ympäristö oli havaittu tietyillä paikoilla sotkuiseksi muun muassa niiden runsaan käytön takia. Ekopisteiden käyttö ilmeisestikin keskittyy tietyille paikoille, kun toiset ekopisteet jäävät vähemmälle käytölle, jolloin tavanomainen tyhjennysväli ei ole aina riittävä. Liian harvat tyhjennysvälit aiheuttavat roska-astioiden ylipursuamista. Ekopisteiden tyhjennysvälejä toivottiinkin tihennettävän niissä paikoissa, joissa ekopisteet täyttyvät nopeammin. Lisäksi oli havaittu, että ekopisteille saattaa kertyä sinne kuulumattomia jätteitä, aina isommista laitteista yksittäisiin esineisiin ja muovipusseihin. Etenkin muovipusseille kaivataan selkeää lajittelusääntöä, saako niitä laittaa paperin-, metallin- ja lasinkeräysastioihin vai ei. Muovipussien ajatellaan haittaavan jätteiden keräystä, minkä vuoksi niille toivottiinkin omaa keräysastiaa lajittelun selkeyttämiseksi. Vaikkakin suurin osa haastateltavista oli tyytyväisiä ekopisteiden sijaintiin, moni kuitenkin toivoi, että ekopisteitä voisi olla enemmän tai että taloyhtiöihin järjestettäisiin jäteastioita lasille, metallille ja vaatteille.

Elektroniikkaromusta maksettava jätemaksu närkästytti muutamaa kotitaloutta ja jätemaksun sivuvaikutuksista oltiin huolissaan. Syrjäalueille hylätyt elektroniikkaromut nähtiin kasvavana ongelmana. Lisäksi pari kertaa toivottiin, että sellaisia jätteitä, joita ei itse osaa lajitella, voisi koota tiettyyn keräyspisteeseen, jossa joku muu lajittelisi jätteet oikein. Vaarana tietysti olisi, että tällaisesta keräyspisteestä tulisi uusi kaatopaikka. Tuotteiden pakkauksiin toivottiin parempia merkintöjä siitä, mitä aineita pakkaukset sisältävät ja konkreettisia ohjeita, miten ne lajitellaan. Toisaalta moni kaipasi myös selkeämpiä lajitteluohjeita, esimerkiksi aakkosellista listaa, jossa lueteltaisiin erilaiset jätteet yksitellen ja niiden sijoituspaikka. Taloyhtiön uusille asukkaille toivottiin tiedotusta sekä vastamuuttaneiden että pidempään asuneiden taholta.

6 Yhteenveto

Kotitalouksien jätteiden lajittelun suhteen ei tullut esiin mitään odottamatonta. Kysely- ja haastattelututkimuksille tyypillistä on, että aineistonmukainen lajittelu on hieman todellista yleisempää kahdesta syystä. Ensinnäkin kyselyihin jättävät usein osallistumatta sellaiset henkilöt, joita lajittelu ei kiinnosta. Toiseksi haastateltavat saattavat kaunistella tekemisiään tai vastata niin kuin arvelevat tutkimuksen tekijän toivovan. Ekoroskin kierrätysasteen on arvioitu olevan 80 % vuonna 2000 (Nygård 2001, 136). Vuoden 2002 lopulla julkaistussa asiakaslehdessä arvioidaan, että 13 %:ssa puseista on väärin lajiteltu jätteitä. Luvuista ei voi suoraan päätellä, kuinka monta kotitaloutta jättää lajittelematta tai lajittelee satunnaisesti. Jos kuitenkin karkeasti arvioidaan, että 13-20 %:a kotitalouksista lajittelee satunnaisesti, niin tämä olisi 5-7 henkilöä 37:stä. Haastatelluista kotitalouksista vain muutama, yhdestä kolmeen henkilöä, lajitteli hyvin vähän tai ei yhtään. Erolla ei ole juurikaan merkitystä, koska aineisto on pieni eikä siitä ole tarkoitus tehdä yleistyksiä. Muutot ja remontit nousivat esiin tilanteina, jolloin jätteiden lajittelu koetaan hankalaksi, mutta muutoin lajittelua hankaloittavia tilanteita syntyy harvoin. Jätteiden syntymisen vähentäminen koettiin yleisesti hankalaksi, mutta siihen suhtauduttiin positiivisesti.

Lajittelumotivaatio näyttää koostuvan monesta tekijästä, kuten oletettiin. Mitään yksittäistä ja yleistettävää syytä tai tekijää, minkä vuoksi joku lajittelee tai jättää lajittelematta, on vaikea sanoa jo aineiston pienuuden perusteella. Lajittelumotivaatio on monen vaihtelevan tekijän summa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että lajittelun kokeminen tärkeäksi ja sosiaalisen ympäristön tuki ovat tärkeitä lajittelun kannalta. Haastateltavien joukossa oli kolme henkilöä, jotka eivät syystä tai toisesta lajitelleet. Kaksi näistä ei kokenut lajittelua tärkeäksi eivätkä he myöskään saaneet lähiympäristöstään tukea lajittelulle. Kaikkien ei kuitenkaan tarvitse kokea lajittelua henkilökohtaisesti tärkeäksi eikä edes tietää minkä vuoksi se on tärkeää. Osalle ihmisistä riittää toiminnan perusteeksi se, että laissa on määrätty ja yleisesti on hyväksytty säännöt, miten pitää toimia. Eri asia sitten on se, kuinka kauan tällainen ”ulkoisesti” motivoitunut lajittelu jatkuu. Lain voiman rapautuminen esimerkiksi väärinkäytösten, valvonnan tai rangaistuksien puutteen vuoksi saattaa johtaa myös lajittelumotivaation laskemiseen.

Kolmannen henkilön lajittelun esteenä puolestaan oli lajittelutiedon puute. Hän oli vasta muuttanut paikkakunnalle eikä ollut ehtinyt saada tietoa jätehuollosta. Tämä ilmeni hyvin tavalliseksi ongelmaksi vastamuuttaneille. Muutoin annettuihin lajitteluohjeisiin ja tiedotukseen oltiin tyytyväisiä. Haastateltavat kokivat, että tietoa oli tullut runsaasti, ja lajittelu sujui ohjeiden mukaan, jos niihin oli vain viitsinyt perehtyä. Myös ne, jotka eivät olleet lajitteluohjeisiin perehtyneet olivat yhtä mieltä edellisen väitteen kanssa. Toisin sanoen vika ei ole aina tiedotuksessa, jos viesti ei mene perille. Sanomaa toistamalla ja etenkin sen sisältöä uudistamalla voidaan lisätä tiedotuksen vaikuttavuutta (Blinnikka 2002, 1). Tutunnäköinen lajitteluohje joutuu nopeasti paperinkeräykseen jo pelkästään sen vuoksi, että sen sisältö ajatellaan jo osattavan tarpeeksi hyvin, kun taas uudistunut viesti saatetaan hyvinkin lukea läpi.

Jätehuollon puitteet ovat pääosin niin hyvin järjestetty, etteivät ne varsinaisesti estä kenenkään lajittelua. Sekä ekopisteiden sijaintiin että oman keittiötilan riittävyteen oltiin tyytyväisiä. Ainoastaan hyötykäyttöaseman kaukainen sijainti koettiin usein ongelmaksi. Yksittäisten jätteiden kuljettamista pitkiä matkoja ei koettu mielekkääksi ja toisaalta jätteitä ei haluttaisi säilyttää kotonakaan. Niille, joilla ei ole autoa käytössään jätteiden kuljettaminen on mahdotonta tai sukulaisten ja tuttavien varassa.

7 Jatkokysymyksiä

Haastatteluiden mukaan suurin osa kotitalouksista lajittelee jätteensä hyvin huolellisesti, mikä on rohkaisevaa. Täytyy kuitenkin muistaa, että haastatteluista myös kieltäytyi suhteellisen moni eikä heidän lajittelustaan ole varmaa tietoa. Jatkossa olisikin hyvä pohtia, miten kieltäytymisiä tulisi käsitellä ja miten kieltäytyjien ryhmästä saataisiin enemmän tietoa. Tässä tutkimuksessa haastattelusta kieltäytyjiltä kysyttiin syytä kieltäytymiseen. Jatkossa kysymyksiä voisi esittää enemmän pyrkien selvittämään esimerkiksi, miten kotitaloudessa suhtaudutaan lajitteluun ja osallistutaanko siihen vai ei. Kysymykset tulisi esittää kieltäytymistä kunnioittaen.

Tutkimuksessa käytetty rationaalisen valinnan teoriaan pohjautuva malli näyttää toimivan hyvin esitutkimuksessa. Se tuo hyvin esiin etenkin erilaisia lajitteluun vaikuttavia tekijöitä. Mallia voitaisiin siten soveltaa jatkossa laajemmassa kyselytutkimuksessa, mihin se on alun perin suunniteltukin. Toisaalta, enemmänkin teoreettinen kysymys on, onko lajittelu rationaalista toimintaa vai olisiko sitä hedelmällisempää tarkastella jotenkin muuten, esimerkiksi rutiininomaisena käytäytymisenä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole juurikaan paneuduttu teoreettisiin lähtökohtiin, mutta jatkotutkimusten luonteesta riippuen niihin voi olla hyvä käyttää hetki aikaa.

Yksi mielenkiintoisimmista jatkokysymyksistä on, miten jo olemassa olevaa lajittelumotivaatiota voitaisiin ylläpitää. Osa kotitalouksista selkeästikin kaipaa tiedotteita lajittelusta muistutuksina ja lajittelun rohkaisuksi. Osalle taas lajittelu on hyvin itsestään selvää, eivätkä he juurikaan kaipaa motivointia ainakaan tiedotteiden kautta. Jätehuollon moitteeton toiminta, ekopisteiden ja hyötykäyttöaseman läheinen sijainti sekä jäteastioiden tyhjentäminen, tietysti itsessään kannustavat lajitteluun. Ulkoisen ja sisäisen motivaation ylläpito vaatinee erilaisia toimia. Sisäisesti lajitteluun motivoituneille henkilöille toiminnasta syntyvä henkilökohtainen nautinto tai ilo on tärkeää, kun taas ulkoisesti motivoituneille järjestelmän moitteeton toiminta, valvonta ja mahdolliset rangaistukset ovat tärkeitä. Lajittelun rutinoitumista on tutkittu hyvin vähän, mutta se voisi tarjota mielenkiintoisen näkökulman siihen, miten ylläpitää lajittelumotivaatiota.

Yhden mielenkiintoisen näkökulman lajittelumotivaation rakentumiseen tarjoavat työpaikat ja taloyhtiöt. On selvää, että kotitaloudet tuntevat lajittelunsa kotona merkityksettömäksi, jos työpaikalla tai taloyhtiössä jätehuoltoa ei ole järjestetty tai sitä ei noudateta kunnolla. Asuin- ja työyhteisöjen vaikutusta lajittelumotivaatioon on kuitenkin tutkittu toistaiseksi vähän.

Kirjallisuus

- Ab Ekorosk Oy. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.ekorosk.fi/fi/>>. (Luettu 23.7.2002.)
- Barr, S., Gilg, A. W. & Ford, N. J. (2001) A conceptual framework for understanding and analysing attitudes towards household-waste management. *Environment and Planning A*. 33 (11), 2025-2048.
- Blinnikka, P. (2002) Jäteneuvonta 2002-2006. Suomen ympäristö 554. saatavana myös www-muodossa URL <<http://www.ymparisto.fi/palvelut/julkaisu/elektro/sy554/sy554.pdf>>
- Bratt, C. (1999) The Impact of Norms and Assumed Consequences on Recycling Behavior. *Environment and Behavior* 31 (5), 630-656.
- Daneshvary, N., Daneshvary, R. ym. (1998) Solid-waste recycling behavior and support for curbside textile recycling. *Environment & Behavior* 30 (2), 144-161.
- Ilmonen, K. (1998) Sosiologia, rutiinit ja kulutus. *Sosiologia* 2, 92-103.
- Lee, Y.-J., De Young, R. & Marans, R. W. (1995) Factors influencing individual recycling behavior in office settings: A study of office workers in Taiwan. *Environment and Behavior*, 27 (3), 380-403.
- Moisander, J. & Uusitalo, L. (2001) Motivation and social contingency of environmental consumer choices. Helsinki School of Economics and business administration. Working papers W-275. 23 s.
- Nygård, H. (2001) Jäte ja lähiympäristö. Seudullinen näkökulma jätehuoltoon. Vaasa. Scriptum. 159 s.
- Stormossen. Vuosikertomus / Årsberättelse 2000.
- Uusitalo, L. (1991) Oma etu vai yhteinen hyvä? –Ympäristötietoisuuden ja toiminnan välinen ristiriita. Teoksessa *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle.* (toim.) Massa, I. & Sairinen, R.. Gaudeamus. Helsinki. s. 24-48.
- Uusitalo, L. (1992) Asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita – haaste ympäristökasvatukselle. Teoksessa *Kajanto, A. (toim.) Ympäristökasvatus. Vapaan sivistystyön vuosikirja; 33.* s. 58-68.
- Ölander, F. & Thøgersen, J. (1995) Understanding of consumer behaviour as a prerequisite for environmental protection. *Journal of Consumer Policy* 18: 345-385.

Liite1

Kokkola 13.09.2002

Arvoisa vastaanottaja!

Chydenius-Instituutti on mukana Työtehoseuran ja Suunnittelukeskuksen Kotitalouksien jätehuoltojärjestelmän kehittämistä koskevassa hankkeessa, jossa kohteena ovat vanhat kerrostalokiinteistöt. Tämä hanke on mukana TEKESin valtakunnallisessa STREAMS-ohjelmassa.

Tulemme haastattelemaan kotitalouksia Ekorosk -yhtiön toimialueella Pietarsaarella ja Kokkolassa. Koko tutkimushankkeen tarkoituksena on edistää lajittelun edellytyksiä kotitalouksien asunnoissa ja kiinteistöjen jätetiloissa. Mikäli mahdollista tulemme lähiviikkoina haastattelemaan teitä henkilökohtaisesti. Haastattelu tulee kestämään noin 45 minuuttia. Mikä on teille paras mahdollinen ajankohta? Olisitteko ystävällinen ja palauttaisitte oheisen lomakkeen palautuskuoressa meille, jotta voimme suunnitella haastatteluiden ajankohdat mahdollisimman hyvin.

Haastattelusta on tiedotettu taloyhtiötä.

Keräämiämme tietoja ja mielipiteitä tullaan käyttämään nimettöminä ja vain tutkimuskäyttöön.

Ystävällisin yhteistyöterveisin

Johanna Möttönen
Tutkija

Kari Ilmonen
Tutkimusjohtaja

Liite 2

Nimi _____

Osoite _____

Puhelinnumerot _____

Minulle haastattelu sopii parhaiten:

Viikopäivä tai viikonpäivät _____

Kellonaika tai kellonajat _____

Namn _____

Adress _____

Telefon _____

För mig intervjun passar bäst

Veckodagen eller -dagar _____

Tid eller tiderna _____

Liite 3

Aluksi jätehuoltoa ja tiedotusta koskevia kysymyksiä.

1. Tiedätkö, missä sijaitsee kotianne lähin ekopiste? Miltä kotinne ja ekopisteen välinen etäisyys teistä tuntuu?

- 1 Ekopiste on sopivan etäisyyden päässä
- 2 Ekopiste on liian kaukana
- 3 Ekopiste on häiritsevän lähellä
- 4 En osaa sanoa

2. Mitä seuraavista jätteistä laittaisitte märkään jätteeseen eli mustaan pussiin?

Voitte valita useita vaihtoehtoja.

- 1 Ruokajätteet
- 2 Likaiset viili- tai jogurttipurkit
- 3 Lautasliinat
- 4 Kananmunan kuoret
- 5 Muovipullot
- 6 Kahvi- ja teeporot
- 7 Patterit

3. Mitä seuraavista jätteistä laittaisitte kuivajätteeseen eli valkoiseen pussiin?

Voitte valita useita vaihtoehtoja.

- 1 Vaatteita
- 2 Posliinikuppi
- 3 Maito- ja mehupakkaukset
- 4 Sukkahousut
- 5 Likainen ja märkä sanomalehti
- 6 Puhtaat muoviset ruokapakkaukset
- 7 Vaipat

4. Miten lajittelisitte seuraavat jätteet?

	Valkoinen jätepussi	Lasin- keräys	Metallin- keräys	Hyötykäyttö- asema
Kukkaruukku	1	2	3	4
Hehkulamppu	1	2	3	4
Sinappituubi	1	2	3	4
Vanhat maalit	1	2	3	4
Hiussuihkepullo	1	2	3	4
PVC-muovi	1	2	3	4
Kahvikuppi	1	2	3	4
Sulake	1	2	3	4

5. Kuinka monta prosenttia arvoisitte Ekoroskiin kertyvästä lajitellusta jätteestä hyödynnettävän raaka-aineena teollisuudessa?

Lasi	Alle 10 %	30 %	60 %	Yli 90 %	Ei arviota
Metalli	Alle 10 %	30 %	60 %	Yli 90 %	Ei arviota
Paperi	Alle 10 %	30 %	60 %	Yli 90 %	Ei arviota
Kuiva jäte	Alle 10 %	30 %	60 %	Yli 90 %	Ei arviota

6. Seuraavaksi muutama väite koskien jätteiden jatkokäsittelyä. Mitkä seuraavista väittämistä ovat mielestänne totta ja mitkä tarua?

	Totta	Tarua	En osaa sanoa
Ekoroskin alueella kerätty märkä jäte kuljetetaan Mustasaareen biokaasulaitokselle.	1	2	3
Kuivajätteestä tehdään Pietarsaaressa pellettejä, joita käytetään polttoaineena UPM Kymmenen voimalassa. Energiapellettien määrä vastaa n. 5000 kotitalouden vuosittaista lämmitysenergiaa.	1	2	3
Kuivajätteen sekaan joutunut märkä jäte aiheuttaa ongelmia jätteen hyötykäytössä	1	2	3
Pienikin määrä ongelmajätettä kuivan jätteen seassa aiheuttaa ongelmia jätettä hyödynnettäessä	1	2	3

7. Oletteko saaneet tarpeeksi tietoa paikallisesta jätehuollosta? 1 Kyllä 2 En

a) Mistä asioista toivoisitte lisää tietoa? _____

b) Mitä kautta olette saaneet tietoa? _____

8. Kuinka paljon lajittelette seuraavista jätteistä erilleen?

	Lähes kaiken	Noin puolet	hyvin vähän	En yhtään	Jätettä ei synny
Paperi	1	2	3	4	5
Lasi	1	2	3	4	5
Metalli	1	2	3	4	5
Vaatteet	1	2	3	4	5
Paristot	1	2	3	4	5
Ongelmajäte	1	2	3	4	5

9. Onko tilanteita, joissa lajittelu poikkeaa ”tavallisesta”, esimerkiksi jätteitä syntyy normaalia enemmän juhlien tai vierailujen vuoksi, mökillä, retkeiltäessä...? _____

10. Pyrittekö vähentämään syntyvän jätteen määrää? _____

11. Mikäli lajittelu tuntuu joskus hankalalta, mikä on sen syy?

- 1 Säilytystilan puute keittiössä
- 2 Minulla ei ole aikaa
- 3 En tiedä miten lajitellaan tai minne jätteet tulisi viedä
- 4 Lajittelu on epähygieenistä
- 5 En pidä lajittelua mielekkäänä / tärkeänä
- 6 Ekopiste on liian kaukana
- 7 Taloyhtiön jäteastia on täynnä
- 8 Ekopisteen jäteastia on täynnä
- 9 Lajittelu on liian vaivalloista
- 10 Toisten ihmisten välinpitämättömyys saa lajittelun tuntumaan turhalta
- 11 Jättemaksut eivät kannusta lajittelemaan
- 12 Jokin muu, mikä? _____

12. Kuinka tärkeänä pidätte oman lajittelun kannalta sitä, että lajittelupisteet ovat siistejä ja sijaitsevat lähellä? _____

13. Miten jätehuolto on järjestetty taloyhtiössänne?

- 1 Erinomaisesti
- 2 Hyvin
- 3 Välttävästi
- 4 Huonosti

14. Miten lajittelu on järjestetty keittiössä? _____

15. Lajitteluhistoria

Kuinka kauan olette lajitelleet? _____ vuotta

Kuka taloudessanne vastaa lajittelusta pääasiallisesti? _____

16. Oletteko neuvotelleet jätehuollon järjestämisestä perheenjäsenten kesken? Onko lajittelu herättänyt erilaisia mielipiteitä perheessänne? Noudattavatko kaikki lajitteluohjeita? _____

17. Keskusteletteko jätehuollosta ystävienne tai esimerkiksi työkavereiden kanssa? _____

18. Miksi jätteiden lajittelu on mielestänne tärkeää / ei ole tärkeää _____

19. Olisiko teillä vielä joitain jätehuoltoon liittyviä parannusehdotuksia? _____

TEKES

STREAMS -ohjelma Yhdyskuntien jätevirroista liiketoimintaa

Kotitalouksien jätehuoltojärjestelmien kehittäminen; vanhat kerrostalokiinteistöt

Chydenius-Instituutti: Kotitalousjätteiden lajittelun motivaatio; case Ekorosk

Sukupuolenne 1 nainen 2 mies

Syntymävuotenne 19_____

Asuinmuoto 1 vuokralla 2 omistusasunto

Kauanko olette asuneet tässä asunnossa _____ vuotta

Kauanko olette asuneet Pietarsaareissa / Kokkolassa _____ vuotta

Montako ihmistä asuu kotitaloudessanne, kun teidät lasketaan mukaan

- a) Aikuisia (vähintään 18-vuotiaita) _____ kpl
b) Lapsia (alle 18-vuotiaita) _____ kpl
Eli perheenjäseniä yhteensä _____ kpl

Koulutuksenne

- 1 Kansakoulu tai vastaava
- 2 Keskikoulu / peruskoulu
- 3 Ylioppilastutkinto tai lukio
- 4 Ammatillinen tutkinto
- 5 Opistoasteen tutkinto
- 6 Ammattikorkeakoulututkinto
- 7 Alempi korkeakoulututkinto
- 8 Ylempi korkeakoulututkinto
- 9 Tohtorin tai lisensiaatin tutkinto
- 10 Koulutus kesken, mikä ? _____

Ammattinne _____

Mitkä olivat teidän henkilökohtaiset vuositulonne markkoina vuonna 2001?

- 1 Alle 50 000 mk
- 2 50 000 – 99 999 mk
- 3 100 000 – 149 999 mk
- 4 150 000 – 199 999 mk
- 5 200 000 – 249 999 mk
- 6 250 000 mk tai enemmän

Kiitokset vaivannäöstänne!!

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
CHYDENIUS-INSTITUUTTI

SELOSTEITA JA

KATSAUKSIA

Nro 44

ISBN 951-39-1576-X

ISSN 1236-598X